

**JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA
BUNGE LA TANZANIA**

**TAARIFA YA SHUGHULI ZA KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA VIWANDA,
BIASHARA NA MAZINGIRA KUANZIA JANUARI, 2016 HADI JANUARI, 2017**

---

*[Inatolewa chini ya Kanuni ya 117 (15) ya Kanuni za
Kudumu za Bunge, Toleo la Januari, 2016]*

Ofisi ya Bunge,
S.L.P. 941,
DODOMA

8 FEBRUARI, 2017

TAARIFA YA SHUGHULI ZA KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA VIWANDA, BIASHARA NA MAZINGIRA KUANZAIA JANUARI, 2016 HADI JANUARI, 2017

SEHEMU YA KWANZA

1.0 UTANGULIZI

Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa Kanuni ya 117 (15) ya Kanuni za Bunge Toleo la 2016, kwa niaba ya Kamati ya Viwanda Biashara na Mazingira naomba kuwasilisha Taarifa ya shughuli ambazo Kamati ya Bunge ya Viwanda, Biashara na Mazingira imezifanya katika kipindi cha kuanzia Januari, 2016 hadi Januari, 2017.

Mheshimiwa Spika, Taarifa hii imegawanyika katika sehemu kuu tano (5) ambazo katika sehemu ya kwanza inaelezea maelezo ya jumla, sehemu ya pili shughuli zilizotekelezwa na Kamati, sehemu ya tatu inahusu Uchambuzi na matokeo ya Utekelezaji wa Majukumu ya Kamati, sehemu ya nne imebainisha Maoni na Mapendekezo ya Kamati na sehemu ya tano ni Hitimisho la taarifa hii.

1.1 WAJUMBE WA KAMATI

Mheshimiwa Spika, Wajumbe wa Kamati ya Bunge ya Viwanda, Biashara na Mazingira uliowateua kwa mujibu wa kanuni ya 116 (1) ya Kanuni za Kudumu za Bunge toleo la 2016 ni hawa wafuatao:-

1.	Mhe Dkt. Dalaly Peter Kafumu, Mb	Mwenyekiti
2.	Mhe. Vicky Passcal Kamata, Mb	Makamu Mwenyekiti
3.	Mhe. Salim Hassan Turkey, Mb	Mjumbe
4.	Mhe. Kalanga Julius Laizer, Mb	Mjumbe

5.	Mhe. Stanslaus Haroon Nyongo, Mb	Mjumbe
6.	Mhe. Khatib Said Haji, Mb	Mjumbe
7.	Mhe. Tauhida Cassian Gallos, Mb	Mjumbe
8.	Mhe. Munira Mustafa Khaibu, Mb	Mjumbe
9.	Mhe. Anthony Calist Komu, Mb	Mjumbe
10.	Mhe. Godbless Jonathan Lema, Mb	Mjumbe
11.	Mhe. Dkt. Mary Machuche Mwanjelwa, Mb	Mjumbe
12.	Mhe. Lameck Okambo Airo, Mb	Mjumbe
13.	Mhe. Hawa Subira Mwaifunga, Mb	Mjumbe
14.	Mhe. Balozi Dkt Diodorus Kamala, Mb	Mjumbe
15.	Mhe. Jesca David Kishoa, Mb	Mjumbe
16.	Mhe. Mbarouk Salim Ali, Mb	Mjumbe
17.	Mhe. Mussa Ramadhani Sima, Mb	Mjumbe
18.	Mhe. Anatropia Lwehikila Theonest, Mb	Mjumbe
19.	Mhe. Faida Mohammed Bakar, Mb	Mjumbe
20.	Mhe. Suleiman Ahmed Sadick, Mb	Mjumbe
21.	Mhe Ibrahim Hassanali Raza, Mb	Mjumbe
22.	Mhe. Abdulaziz Mohamed Abood, Mb	Mjumbe
23.	Mhe. Dkt. Raphael MMasunga Chegeni, Mb	Mjumbe
24.	Mhe. Sylvestry Francis koka, Mb	Mjumbe
25.	Mhe. Gimbi Dotto Massaba, Mb	Mjumbe
26.	Mhe. Martha Mosses Mlata, Mb	Mjumbe
27.	Mhe. Joyce John Mukya, Mb	Mjumbe

1.2 MUUNDO NA MAJUKUMU YA KAMATI

Mheshimiwa Spika, Kwa mujibu wa Fasili ya 7(1) ya Nyongeza ya Nane ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Kamati ya Viwanda, Biashara na Mazingira imepewa majukumu yafuatayo:

- (i) Kushughulikia Bajeti za Wizara ya Viwanda, Biashara na Uwekezaji, na Ofisi ya Makamu wa Rais-Mazingira;

- (ii) Kushughulikia Miswada ya Sheria na Mikataba inayopendekezwa kuridhiwa na Bunge iliyo chini ya Wizara hizo;
- (iii) Kushughulikia Taarifa za utendaji za kila mwaka za Wizara hizo; na
- (iv) Kufuatilia utekelezaji wa majukumu ya Wizara hizo.

Mheshimiwa Spika, Aidha, kwa mujibu wa Kanuni ya 119 ya Kanuni za Kudumu za Bunge toleo la Januari, 2016, mbali ya majukumu ya msingi ya Kamati kama yalivyo ainishwa hapo juu Kamati yoyote inaweza kupendekeza kwa Spika kupewa majukumu ya nyongeza, pia Spika anaweza kukabidhi jambo lolote jingine kwa Kamati yoyote kadri atakavyoona inafaa kwa ajili ya kufanyiwa kazi na Kamati hiyo.

1.3 NJIA ZILIZOTUMIKA KUTEKELEZA MAJUKUMU

Mheshimiwa Spika, Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Viwanda, Biashara na Mazingira ilitumia njia mbalimbali katika utekelezaji wa majukumu yake kama ifuatavyo:-

- (i) Kupokea na kujadili Taarifa mbalimbali za utendaji kutoka kwa Wizara zinazosimamiwa na Kamati ya Viwanda, Biashara na Mazingira ambazo ni Wizara ya Viwanda, Biashara na Uwekezaji na Ofisi ya Makamu wa Rais-Mazingira pamoja na Taasisi zilizo chini yake;
- (ii) Kupokea na kujadili Taarifa mbalimbali za utendaji wa Taasisi ambazo utendaji wake unahusiana na utendaji wa Wizara ya Viwanda, Biashara na Uwekezaji na Ofisi ya Makamu wa Rais-Mazingira;
- (iii) Kukutana na wadau wa Sekta za Viwanda, Biashara, Uwekezaji na Mazingira kwa ajili ya kusikiliza maoni na changamoto zao;
- (iv) Kufanya ziara za Ukaguzi wa Miradi ya Maendeleo inayotekelezwa na Wizara zinazosimamiwa na Kamati, ile iliyotengewa Fedha kwa Mwaka wa Fedha 2015/2016, pia ambayo haikutengewa Fedha kwa ajili ya

kubaini umuhimu wake ili kuweza kuishauri Serikali kuipatia fedha ili iweze kutekelezwa;

- (v) Kutembelea Viwanda ambavyo vinachakata malighafi zinazozalishwa hapa nchini; na
- (vi) Kupatiwa Semina mbalimbali kwa lengo la kuijengea Kamati uwezo wa kutekeleza majukumu yake.

SEHEMU YA PILI

2.0 SHUGHULI ZILIZOFANYA NA KAMATI

Mheshimiwa Spika, Kamati ya Viwanda, Biashara na Mazingira inasimamia shughuli zinazotekelezwa na Wizara mbili (2), ambazo ni Wizara ya Viwanda, Biashara na Uwekezaji na Ofisi ya Makamu wa Rais-Mazingira. Kamati katika kipindi cha Januari 2016 hadi Januari 2017 ilihudhuria mafunzo na kutekeleza shughuli za kupokea taarifa za utendaji wa Wizara ya Viwanda, Biashara na Uwekezaji na Ofisi ya Makamu wa Rais - Mazingira na taasisi chini ya Wizara hizi na zile ambazo shughuli zake zinahusiana na shughuli za Sekta ya Viwanda, Biashara, Uwekezaji na Mazingira.

Mheshimiwa Spika, Kamati pia ilikagua Miradi ya Maendeleo chini ya Wizara ya Viwanda, Biashara na Uwekezaji pamoja na Ofisi ya Makamu wa Rais-Mazingira.

2.1 MAFUNZO NA SEMINA

Mheshimiwa Spika, Kamati ilipatiwa Semina mbalimbali kuhusu masuala yanayohusu Sekta zilizo chini ya Wizara inazosisimamia kwa ajili ya kuwajengea

uwezo Wajumbe wa Kamati, Semina hizo zilifanyika katika kipindi cha Bunge la Aprili, Septemba na Novemba, 2016 Februari, 2017.

Mheshimiwa Spika, Kamati ilipata Semina ya Uchambuzi wa Bajeti iliyoendeshwa na *Legislative Support Program* chini ya Ofisi ya Bunge. Katika Semina hiyo Kamati ilijengewa uwezo juu ya Bunge na Kamati zake na majukumu ya Mbunge katika Kamati. Pia walijengewa uelewa katika masuala ya uchambuzi wa Bajeti na Miswada.

Mheshimiwa Spika, Kamati pia ilipewa Semina kuhusu Fursa za Mtangamano wa Afrika Mashariki. Semina hii iliendeshwa na Wawakilishi wa Tanzania katika Bunge la Afrika Mashariki ambapo Kamati ilipata kuzifahamu fursa zinazopatikana katika Mtangamano huu.

Mheshimiwa Spika, Semina nyingine ilikuwa Semina ya Mazingira Kuhusu Visiki Hai. Semina hii iliendeshwa na Taasisi ya *LEAD Foundation*, ambapo Kamati ilijengewa uelewa kuhusu masuala ya mazingira hususani katika Mradi wa upandaji miti ukikusisha Visiki Hai ambao ni utaratibu wa kutnza maeneo yenye visiki hai vya miti ili vikue kuwa miti na misitu tena. Mradi wa Visiki hupunguza ili kupunguza gharama za upandaji miti upya. Visiki hai; kwa kuwa tayari vipo vinao uwezo wa kukabiliana na hali ya hewa kama vitatuzwa tu na ni rahisi kustawi tena kwa gharama ndogo badala ya kupanda miti upya.

Mheshimiwa Spika, aidha, Semina ya Soko la Bidhaa ilitolewa kwa Wajumbe wa Kamati. Semina iliendeshwa na watu wa *Capital Market and Security Authority* ambapo lengo lilikuwa ni kuwapatia Wajumbe uelewa juu ya masoko ya bidhaa na uanzishwaji wa soko la biadhaa hapa Tanzania na fursa zitakazopatikana pindi Soko hilo litakapo anzishwa hapa Tanzania.

2.2 KUPOKEA TAARIFA ZA UTENDAJI WA WIZARA YA VIWANDA, BIASHARA NA UWEKEZAJI PAMOJA NA OFISI YA MAKAMU WA RAIS-MAZINGIRA

Mheshimiwa Spika, Kamati ilipokea na kujadili taarifa mbalimbali za utendaji wa Wizara ya Viwanda, Biashara na Uwekezaji, Ofisi ya Makamu wa Rais-Mazingira pamoja na Taasisi zilizopo chini Wizara hizi na zile zinazohusika na usimamizi wa Viwanda, Biashara na Uwekezaji na Mazingira lakini hazipo chini ya Wizara zinazosimamiwa na Kamati.

2.2.1 Taarifa za Wizara Ya Viwanda, Biashara Na Uwekezaji

A. Mkakati wa Serikali wa Kurudisha Viwanda Vilivyobinafsishwa

Mheshimiwa Spika, Kamati ilipokea taarifa kuhusu Mkakati wa Serikali katika kuvirudisha viwanda vilivyobinafsishwa ambayo kwa sasa havifanyi kazi. Taarifa hiyo ilitoa historia fupi ya jinsi ubinafsishaji ulivyofanyika, taratibu zilizotumiwa kubinafsisha viwanda hivyo, hatua walizofuata katika kutaka kutekeleza zoezi la kuvirudisha viwanda hivyo na changamoto katika kutekeleza zoezi hili.

Mheshimiwa Spika, Kamati ilichambua taarifa hii na kubaini mambo muhimu matatu. Kwanza, Serikali haikuwa na Mkakati unaojitosheleza wa kutekeleza mpango huu kwani hakukuwa hata na bajeti iliyoainishwa na iliyotengwa kwa ajili utekelezaji. Mkakati huo pia haukuonyesha namna ya kuviendeleza Viwanda hivyo. Pili, kasi ya Serikali katika kutekeleza Mkakati huo ni ndogo sana kwani kwa mwaka mmoja na nusu sasa imefanikiwa kutwaa kiwanda kimoja tu.

Mheshimiwa Spika, Jambo la tatu ni ni kwamba Serikali imejikita zaidi katika kujaribu kufufua viwanda kwa kuandaa utaratibu wa kuvitwaa na kuviendesha aidha kwa ubia au peke yake badala ya kujenga mazingira bora na ya rafiki ya

uwekezaji (*ease of doing business*) ili kuhamasisha Sekta Binafsi kuwekeza katika Viwanda hivyo.

Mheshimiwa Spika, Kamati inashauri na kupendekeza kwa Seikali mambo yafuatayo:-

- (i) Serikali iongenze nguvu za kuwavutia Wawekezaji wapya na kuwapa mazingira rafiki ya kuwekeza kwemye Viwanda vilivyobinafsiwa na kujenga viwanda vipya;
- (ii) Serikali iongeze nguvu na kasi katika kuwavutia wawekezaji wapya kwa kutafuta maeneo ambayo yatakuwa maalumu kwa viwanda na kuyajengea miundombinu muhimu ili kujenga Viwanda vipya;
- (iii) Serikali iandae mazingira mazuri kwa wawekezaji ili waweze kuzalisha kwa gharama nafuu na kuuza bidhaa zao kwa bei nafuu. Hatua hii itaongeza ushindani na bidhaa zinazolingia kutoka nje ya nchi; na
- (iv) Katika kutekeleza Azma ya Serikali ya kuifanya Tanzania kuwa nchi ya Uchumi wa kati ambao msingi wake ni Viwanda ni lazima Serikali ijipange kuongeza Bajeti ya Wizara ya Viwanda, Biashara na Uwekezaji. Aidha, fedha zinazoidhinishwa kwa ajili ya Wizara hii zitolewe kwa wakati.

2.2.2 Bajeti za Wizara ya Viwanda, Biashara na Uwekezaji kwa mwaka wa Fedha wa 2015/2016 na Uchambuzi wa Makadirio ya Mapato na Matumizi kwa Mwaka wa Fedha 2016/2017

Mheshimiwa Spika, mara baada ya Ukaguzi wa Miradi ya Maendeleo, Kamati ilipata fursa ya kuchambua utekelezaji wa maoni na ushauri wa Kamati kuhusu Bajeti ya Wizara ya Viwanda, Biashara na Uwekezaji kwa Mwaka Fedha 2015/2016 pamoja na kuchambua Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Wizara kwa Mwaka wa Fedha 2016/2017.

Mheshimiwa Spika, katika kupitia na kuchambua taarifa ya utekelezaji wa Wizara ya Viwanda, Biashara na Uwekezaji kwa mwaka wa fedha 2015/2016, Kamati iliishauri Serikali kujitahidi kuzingatia na kutekeleza ushauri wa Kamati. Kamati inaendelea kuisitiza utekelezaji wa Mapendekezo hayo.

Mheshimiwa Spika, katika bajeti inayotekelezwa sasa ya mwaka wa fedha **2016/2017** Kamati iliipongeza Serikali kwa kuongeza Bajeti katika Miradi ya Maendeleo kutoka sh **35,387,381,000/=** mwaka wa fedha 2015/2016 mpaka sh **42,159,950,000/=** mwaka wa fedha **2016/2017**. Ongezeko lililokuwa sawa na asilimia **16.06** ya Bajeti ya mwaka **2015/2016**. Lakini jambo la kusikitisha ni kwamba Serikali imeshindwa kutoa fedha zilizopitishwa na Bunge kwa ajili ya Bajeti ya Maendeleo ya Wizara Viwanda, Biashara na Uwekezaji kwa wakati. Kwa namna hii azma ya Serikali ya kufikia nchi ya Viwanda ifikapo mwaka 20125 inaweza kuwa ndoto.

Mheshimiwa Spika, hadi kufikia robo ya pili ya Mwaka wa Fedha **2016/2017**, Wizara ya Viwanda, Biashara na Uwekezaji ilikuwa haijapokea kiasi chochote cha fedha kwa ajili ya utekelezaji wa Miradi ya Maendeleo. Aidha, hadi kufikia mwezi **Januari, 2017** imepokea kiasi cha Sh Bilioni **7.6** tu sawa na asilimia **18.6** ya Fedha zote zilizotengwa kwa ajili ya Miradi ya Maendeleo. Hali hii siyo nzuri na inaashiria Serikali kushindwa kutekeleza Azma yake ya kutekeleza miradi mingi ya Maendeleo kama ilivyokuwa imepanga.

2.2.3 Taarifa za Utendaji wa Ofisi ya Makamu wa Rais-Mazingira

A. Taarifa kuhusu Mustakabali wa Bidhaa za Plastiki na Viwanda vya Plastiki Nchini

Mheshimiwa Spika, Kamati ilipokea taarifa ya Ofisa ya Makamu wa Rais-Mazingira kuhusu Mustakabali wa bidhaa za Plastiki na Viwanda vya Plastiki nchini.

Kamati ilipata fursa ya kukutana na wadau wa plastiki kusikiliza hoja zao kuhusu kusudio la Serikali la kupiga marufuku baadhi ya bidhaa za plastiki. Wadau wa viwanda vya plastiki waliomba Serikali iwaongezee muda ili waweze kujipanga kwa ajili ya mabadiliko hayo. Kamati ilishauri kuwa kabla ya kuzuia uzalishaji wa ndani wa mifuko ya Plastiki, Serikali uingizaji haramu wa mifuko ya plastiki.

Mheshimiwa Spika, baada ya mashauriano kati ya Kamati, Ofisi ya Makamu wa Rais-Mazingira na Wadau wa plastiki Kamati ilibaini kuwa; Wazalishaji wa ndani wanachangia kiasi kidogo sana cha uharibifu wa mazingira kwa kuwa mifuko mingi ya Plastiki inaingizwa kutoka nje ya nchi kwa njia zisizo za halali.

Mheshimiwa Spika, Serikali ilifanya maamuzi haya kwa kufanya utafiti katika nchi kama Rwanda ambayo ni nchi ndogo na ni rahisi kudhibiti mipaka yake katika uingizaji wa bidhaa haramu. Aidha, wakati nchi ya Rwanda inapiga marufuku matumizi ya mifuko ya plastiki nchi hiyo haikuwa na hata kiwanda kimoja kinachozalisha plastiki. Serikali inatakiwa kujifunza kwa kuangalia nchi kubwa kama India ambayo ilijaribu kutekeleza utaratibu wa kuzuia matumizi ya mifuko ya plastiki lakini walishindwa.

Mheshimiwa Spika, kuna athari kubwa sana za kiuchumi kwa wazalishaji hawa wa ndani kwa kutekeleza uamuzi huu haraka kwani wadau wa plastiki wamewekeza fedha nyingi katika Viwanda hivi, pia wana mikopo katika mabenki hivyo kufungwa kwa viwanda hivi kutaleta athari pia kwenye mabenki na kuondoa ajira zipatazo 60,000 kwa watanzania.

Mheshimiwa Spika, Kamati inaishauri Serikali itekeleze mpango huo kwa kutoa muda wa kubadilisha biashara (*grace period*) isiyozidi miaka 3 ili Wazalishaji waweze kuendelea na uzalishaji kwa muda kidogo huku wakifanya utaratibu wa kuhamia katika teknolojia rafiki kwa mazingira au kubadilisha biashara.

B. Taarifa Kuhusu Kupitiwa Upya kwa Sera ya Mazingira ya Mwaka 1997

Mheshimiwa Spika, Ofisi ya Makamu wa Rais-Mazingira iliwasilisha Rasimu ya Sera Mpya ya Mazingira; Sera inayoandaliwa kuchukua nafasi ya Sera ya sasa iliyoandaliwa mwaka 1997 takribani miaka 19 iliyopita. Sera ya Mazingira ya Mwaka 1997 imepitwa na wakati kwa kuwa haikuwa imehusisha changamoto zilizopo katika mazingira ya sasa kama mabadiliko ya Tanbianchi. Hivyo Kamati inaipongeza Ofisi ya Makamu wa Rais-Mazingira kwa kuona umuhimu wa kuipitia na kuifanyia maboresho ili iweze kukidhi mahitaji ya sasa.

C. Taarifa ya maendeleo ya Mradi wa Upandaji Miti nchini

Mheshimiwa Spika, Kamati ilipatiwa uelewa juu ya Mradi wa Upandaji miti nchini. Mradi huu ulielezwa kwenye Mkakati wa Upandaji Miti ulioandaliwa kutokana na kiasi kikubwa cha uharibifu wa misitu nchini unaosababisha kupotea kwa misitu na kusababisha uharibifu wa makazi na bioanuai. Mkakati huu unalenga kupunguza kasi hii kwa njia ya kupanda na kutunza miti na kuhakikisha kwamba nchi nzima inakuwa ya kijani.

Mheshimiwa Spika, Kamati ilielezwa pamoja na mambo mengine Mkakati uliolenga kurekebisha changamoto zilizojitokeza za utegemezi wa wafadhili katika kufadhili miradi ya namna hii na kutoshirikisha wananchi/wadau katika kutekeleza miradi hii. Mradi huu utazingatia changamoto za awali ili kupata matokeo chanya ya Mradi. Ilielezwa pia kuwa Mkakati ulihusisha kuanzishwa kwa Mfuko wa Mazingira Nchini uliotengewa **Sh. Bilioni 2.1** katika Bajeti ya Mwaka 2016/2017.

Mheshimiwa Spika, ilibainika pia kuwa kuna matumizi makubwa ya nishati ya mkaa ambapo asilimia 70 ya uharibifu wa misitu unachangiwa na mahitaji ya nishati ya mkaa. Kwa mfano Jiji la Dar es Salaam pekee linatumia magunia 200,000 hadi 300,000 kwa mwezi, yenge wastani wa kilo 50 kwa kila gunia. Hali ya Mazingira

nchini ni mbaya inakisiwa kwamba uvunaji wa misitu usiozingatia taratibu za utunzani wa mazingira ni hekta 372,000 kwa kila mwaka.

Mheshimiwa Spika, Kamati ilipendekeza kuwa Mkakati wa Upandaji Miti na Uhifadhi wa maeneo ya Hifadhi ni lazima uende kwa kasi kubwa Zaidi kuliko ilivyo sasa.

D. Bajeti ya Ofisi ya Makamu wa Rais-Mazingira kwa Mwaka wa Fedha wa 2015/2016 na Uchambuzi wa Makadirio ya Mapato na Matumizi kwa Mwaka wa Fedha 2016/2017

Mheshimiwa Spika, Kamati ilipokea na kuchambua utekelezaji wa Bajeti ya Ofisi ya Makamu wa Rais-Mazingira kwa Mwaka wa Fedha **2015/2016** na kuchambua Makadirio ya mapato na Matumizi kwa Mwaka wa Fedha **2016/2017**. Katika mapitio hayo kamati ilibaini kwamba Bajeti ya Maendeleo iliyoidhinishwa na Bunge kwa mwaka wa fedha **2015/2016** ilikuwa ni asilimia **11** tu ya Bajeti yote ya Ofisi ya Makamu wa Raisi, na upatikanaji wa fedha kutoka Hazina ulikuwa ni asilimia **1** tu ya Bajeti yote iliyoidhinishwa.

Mheshimiwa Spika, katika bajeti unayotekelezwa sasa ya **2016/2017** pamoja na Serikali kuongeza bajeti ya maendeleo kutoka Sh, **3,868,847,000** kwa Mwaka wa Fedha **2015/2016** hadi sh, **10,973,083,448** kwa Mwaka wa Fedha **2016/2017** ongezeko hili ni sawa na asilimia **64.7** lakini mpaka kufikia tarehe **30 Januari, 2017** Ofisi ya Makamu wa Rais-Mazingira ilikuwa haijapokea kiasi chochote kwa ajili ya Miradi ya Maendeleo kutoka HAZINA. Hali hii inaathiri kwa kiwango kikubwa utekelezaji wa majukumu ya maendeleo ya Ofisi ya Makamu wa Rais-Mazingira.

2.2.1 Taarifa za Utendaji wa Taasisi Chini ya Wizara ya Viwanda, Biashara na Uwekezaji

A. Wakala wa Usajili wa Biashara na Leseni (BRELA)

Mheshimiwa Spika, Kamati ilipokea na kujadili taarifa ya utendaji wa Wakala wa Usajili wa Biashara na Leseni (BRELA). Taasisi hii inahusika na usajili wa makampuni chini ya Sheria ya Makampuni ya sheria za nchi; usajili wa majina ya biashara chini ya Sheria ya Usajili wa Majina ya Biashara; usajili wa alama za biashara na huduma chini ya Sheria ya Alama za Biashara na Huduma; na usajili wa leseni za viwanda kwa mujibu wa sheria.

Mheshimiwa Spika, baadhi ya changamoto inazokabiliana nazo BRELA ni pamoja na uelewa mdogo wa wadau wengi katika uendeshaji wa makampuni na biashara kwa ujumla; wadau wengi kutotaka kutumia wataalamu wakati wa usajili na uendeshaji wa makampuni; na uelewa mdogo na ukosefu wa miundombinu ya TEHAMA kwa wadau walio wengi.

Mheshimiwa Spika, Kamati ilitoa ushauri kwa taasisi ya BRELA kuwa kutokana na uelewa mdogo wa baadhi ya wamiliki wa Makampuni juu ya umuhimu wa shughuli zake ni vema BRELA ikapeleka shughuli zake karibu na wananchi katika ngazi ya mkoa na wilaya ili kupunguza mawakala matapeli. Aidha, Kamati iliipongeza Mamlaka hiyo kwa kuingia kwenye mfumo wa kujisajili wa kielekroniki, na kuishauri kuupitia upya mfumo huo na kuurahisisha kidogo ili uweze kutumika kirahisi Zaidi na wadau walio wengi.

B. Kituo cha Uwekezaji Tanzania (TIC)

Mheshimiwa Spika, Kamati ilipokea na kujadili taarifa ya hali ya uwekezaji nchini kutoka kituo cha Uwekezaji Tanzania (TIC), walielezewa huduma

zinazotolewa na kituo, majukumu ya kituo na mafanikio na changamoto katika uendeshaji wa kituo.

Mheshimiwa Spika, majukumu ya taasisi ya TIC ni pamoja na kubuni mbinu za kujenga mazingira bora ya uwekezaji nchini ili kuwavutia wawekezaji wa ndani na nje ya nchi ili kuwekeza kwenye biashara, Viwanda, Migodi na Shughuli nyingine za kukuza uchumi; kusaidia wawekezaji kupata vibali mbalimbali na hati za biashara kisheria; na kuandaa na kusambaza taarifa sahihi kuhusu fursa za utekelezaji pamoja na upatikanaji wa mitaji na wabia wa ndani na nje.

Mheshimiwa Spika, majukumu mengine ya TIC ni kuwahamasisha wawekezaji wa ndani na nje ya nchi kuwekeza katika sekta muhimu zitakazokuza uchumi kwa haraka; na kushirikiana na serikali kutafuta maeneo ya uwekezaji na kuyatayarisha ili wawekezaji wapate urahisi wa kuanza uwekezaji nchini.

Mheshimiwa Spika, pamoja na majukumu hayo TIC inakabiliana na changamoto kadhaa zikiwemo mlolongo mrefu wa uhawilishaji wa ardhi kutoka ardhi ya jumla na kupewa mwekezaji; ukosefu wa maeneo kwa ajili ya uwekezaji; upatikanaji duni wa mitaji kwa ajili ya wawekezaji wa ndani; na migogoro ya ardhi baina ya wawekezaji na wananchi.

Mheshimiwa Spika, aidha, urasimu katika baadhi ya taasisi na Idara za Serikali katika kuwahudumia wawekezaji katika kutoa huduma bora na ya haraka ikiwa ni pamoja na kuchelewa kuwapa ardhi, huduma za nishati (kama umeme) na kuchelewa kutoa leseni na vibali mbalimbali ni changamoto kubwa.

Mheshimiwa Spika, Kamati ilishauri kuwa TIC ikishirikiana na Mamlaka za udhibiti na Idara za Serikali iweke *One Stop Center* ili kupunguza mlolongo wa wawekezaji kutafuta huduma kwenye Taasisi na idara nyingi za Serikali. Aidha TIC ikishirikiana na Mamlaka za Miji, Halmashauri za Miji, na Taasisi ya EPZA watoe na kutenga maeneo ya uwekezaji nje kidogo ya miji na makazi ili kuepuka

migogoro ya ardhi. Nje ya miji kuna maeneo mengi tena yasiyo na migogoro ya ardhi kama maeneo ya mijini.

Mheshimiwa Spika, TIC ijitangaze zaidi na kuhakikisha shuhuli zao zinafahamika vizuri kwa wananchi na kuwavutia wawekezaji wa ndani na nje.

C. Shirika la Udhibiti wa Viwango Nchini (TBS)

Mheshimiwa Spika, Kamati ilipata fursa ya kuelewa shughuli za Mamlaka ya Udhibiti wa viwango nchini (TBS). Ilielezwa kuwa majukumu ya Shirika ni pamoja na kutayarisha na kutangaza viwango vya ubora wa bidhaa za Tanzania kwenye sekta zote nchini; kutekeleza viwango vya ubora vilivyotangazwa kwa kutumia mifumo mbalimbali ya udhibiti; kupima sampuli zilizokusanywa na wakaguzi wa TBS; na kutoa mafunzo kwa wenye viwanda na biashara juu ya uzalishaji na utoaji huduma bora kwa kuzingatia viwango.

Mheshimiwa Spika, Shirika la Viwango Tanzania (TBS) linakabiliana na changamoto kadhaa zikiwemo uelewa mdogo wa umma na jumuiya ya wafanyabishara juu ya umuhimu wa viwango katika kulinda afya na usalama wa mlaji na kuongeza uwezo wa kuuza bidhaa zetu nje ya nchi; ufinyu wa nafasi katika maabara zake wakati ufanyaji wa kazi wa shirika unategemea sana matokeo ya kimaabara. Maaabara zilizopo sasa zinauwezo wa kuhudumia sampuli chache wakati mahitaji ni makubwa sana.

Mheshimiwa Spika, changamoto nyingine ni uhaba wa wafanyakazi katika shirika, ili shirika ililiweze kufanya kazi kwa ufanisi linahitaji wafanyakazi 750 na kwa sasa linao wafanyakazi 366 tu. Jambo hili linapelekea Shirika kufanya kazi nusu ya zile zinatarajiwa kufanyika na kusababisha tatizo la uwepo wa bidhaa zisizo na viwango nchini.

Mheshimiwa Spika, Kamati ilibaini kuwa Shirika halipati bajeti kwa ajili ya maendeleo na wakati huo huo shirika linapoagiza vifaa kwa ajili ya matumizi ya maabara zake zinatozwa kodi, Kamati inashauri Serikali ifute kodi kwenye vifaa hivi ili kupunguza gharama kwa Shirika.

Mheshimiwa Spika, Kamati inaishauri Serikali kulipa shirika hili fedha ya kutosha kujiendesha badala ya kutegemea tozo za uduma, lakini pia shirika lisaidiwe kuajiri watumishi wa kutosha na kuwa na maabara za kutosheleza kazi zake za msingi.

D. Wakala wa Vipimo Nchini (WMA)

Mheshimiwa Spika, Kamati ilipokea taarifa ya Wakala wa Usimamiza na Udhibiti wa Vipimo Nchini (WMA) na kujifunza kuhusu majukumu ya Wakala huu. Majukumu ya Wakala ni pamoja na kuhakiki na kudhibiti usahihi wa vipimo mbalimbali vvinavyotumika katika biashara nchini; kumlinda mlaji kwa kuhakiki na kudhibiti usahihi wa vipimo mbalimbali vinavyotumika kwenye biashara, afya na usalama wa mazingira; kutoa taarifa na maelezo ya kitaalamu kuhusu masuala ya vipimo; na Kufuatilia usahihi wa vipimo.

Mheshimiwa Spika, changamoto za Wakala wa Vipimo nchini (WMA) ni pamoja na uchakavu wa vifaa vya kiufundi; gharama kubwa za ununuzi wa vifaa vya kitaalamu; uhaba wa watumishi katika soko hususani wa Kada ya Maafisa Vipimo; na wakala wa vipimo kutumia sheria za vipimo zilizopitwa na wakati.

Mheshimiwa Spika, ili kuboresha utendaji kazi wa Tasisi ya WMA Kamati inaishauri Serikali kuipa Taasisi ya WMA fedha za kutosheleza mahitaji yake ya kuijiendesha badala ya kuitaka Tasisi kukusanya fedha kutokana na tozo za kutoa huduma; kwani mamlaka hii ipo kwa ajili ya kutoa huduma na si kwa ajili ya

kufanya biashara. Hali hii inailazimu Taasisi hii kuongeza bei ya huduma zake na kuongeza gharama kwa mlaji.

E. Mamlaka ya Biashara Tanzania (TANTRADE)

Mheshimiwa Spika, Kamati ilipokea na kujadili taarifa ya Mamlaka ya Biashara Tanzania (TanTrade) kuhusu ushindani katika Sekta ya Biashara Nchini, Kikanda na Kimataifa. Katika kutekeleza majukumu yake taasisi inashughulika na kufanya tafiti za kuendeleza bidhaa na kupata masoko; kujenga uwezo wa Sekta ndogo na za kati ili kujiendeleza na kujiimarisha kiushindani; kutangaza bidhaa kwa masoko ya ndani na nje; kutoa ushauri wa sera za Biashara na Uwekezaji; na kusimamia maonyesho ya Kimataifa nchini kama maonyesho ya Kimataifa ya Biashara (sabasaba).

Mheshimiwa Spika, changamoto za Mamlaka ya Biashara Tanzania (TANTRADE) ni pamoja na wafanyabiashara wengi wa ndani kuendelea kuuza mazao au bidhaa nje ya nchi zikiwa ghafi badala ya kuchakata malighafi ili kuuza bidhaa iliyoongezwa thamani; wafanyabiashara kuendelea kufanya biashara nje ya nchi kwa kupitisha bidhaa mipakani kwa njia za panya bila kufuata taratibu.

F. Shirika la Maendeleo la Taifa (NDC)

Mheshimiwa Spika, kamati ilipokea na kujadili Taarifa ya Utendaji wa Shirika la Maendeleo la Taifa (NDC) kuhusu Shughuli za Uendeshaji wa Shirika na Mikakati yake ya kuipelekea Tanzania kuwa ya Viwanda. Taarifa ya NDC iliwasilisha maelezo ya Mradi wa Mchuchuma-Liganga ambao pia ipo kwenye Mpango wa Maendeleo wa Miaka Mitano (2016/2017 – 2020/2021). NDC ilieleza pia miradi mingine miwili ambayo ni Miradi ya Kimkakati kwenye Mpango wa Maendeleo wa mwaka mmoja 2016/2017. IMiradi hiyo ni pamoja na Mradi wa Magadi soda wa Engaruka Mkoani Arusha, Mradi ya Makaa ya Mawe Ngaka na Mradi wa Viuadudu Wilayani Kibaha. Miradi hii inaelezwa kwenye aya zifuatazo hapa chini.

i) Mradi wa Makaa ya Mawe Mchuchuma na Chuma cha Liganga

Mheshimiwa Spika, Mradi huu wa Kimkakati ulianza kutekelezwa mwaka 2011 ambao unatekelezwa na kampuni ya *Tanzania China International Mineral Resources Limited* (TCIMRL) ambayo ni ubia kati ya NDC na kampuni ya *Sichuan Hongda* ya China. Mradi huu unahusisha kuanzishwa kwa mgodi wa makaa ya mawe unaotarajiwa kuzalisha makaa si chini ya tani milioni 3 kwa mwaka, kituo cha kufua umeme *Megawatt* 600, wenye msongo wa umeme swa *Kilo Volt* 220; na mgodi wa Chuma Liganga unaoweza kuzalisha chuma ghafi kadiri ya tani milioni million 1 kwa mwaka. Uwekezaji wa mradi huu unakadiriwa kuwa Dola za Kimarekeni Bilioni 3 na uzalishaji unatarajiwa kuanzia mwaka 2018/19.

Mheshimiwa Spika, Utekezaji wa mradi ni pamoja na kutolewa kwa leseni ya uchimbaji madini; kukamilika kwa uchorongaji wa kubaini kiasi cha malighafi ya chuma iliyopo; kukamilika kwa upembuzi yakinifu na kubaini kuwa mradi unaweza kutekelezwa kwa faida.

Mheshimiwa Spika, kukamilika kwa uthaminishaji wa mali za wananchi walio ndani ya maeneo ya mradi ili kulipa fidia stahiki. Majadiliano yanayoendelea kati ya kampuni ya ubia ya Tanzania China International Mineral Resources Limited na TANESCO juu ya mkataba wa kununua umeme PPA yaliyotarajiwa kukamilika Agosti, 2016 lakini hayajakamilika.

Mheshimiwa Spika, mradi huu wa Mchuchuma-Liganga tangu mwanzo ulipewa hadhi ya uwekezaji wa kimkakati lakini mpaka sasa *Government Notice* (GN) kuidhinisha vivutio vilivyotolewa haijatangazwa na hivyo kupelekea ucheleweshaji wa kuanza kwa utekezaji wa mradi.

Mheshimiwa Spika, Mradi huu unakabiliwa na changamoto nyingi zikiwemo za ukosefu wa miundombinu ya barabara na madaraja kuelekea maeneo ya miradi, jambo ambalo linakwamisha shughuli za mradi kwani itahitajika kusafirishwa

vifaa na mashine nzito kwa ajili ya mradi na baadaye kusafirisha malighafi ya chuma kwenda Viwandani na kwenye masoko. Changamoto nyingine ni kutokuunganishwa kwa Wilaya ya Ludewa kwenye Gridi ya Taifa ili iweze kubebe umeme usiopungua megawati 600 utakaozalishwa na mradi huu.

Mheshimiwa Spika, kuchelewesha kutoa fidia kwa wananchi waliopo kwenye maeneo ya mradi kunawanyima haki wananchi wa Wilaya ya Ludewa kupata manufaa ya mradi wanayoyatarajia. Aidha, kuchelewa kwa makubaliano kati ya TCIMRL na TANESCO kuhusu PPA na kutotolewa kwa GN kuhusu vivutio vinakwamisha utekelezaji wa mradi huu.

Mheshimiwa Spika, Kamati inashindwa kuelewa kwa ni Serikali haifanyi uamuzi wa haraka wa mambo ambayo awali Serikali ilikubaliana na Mbia kutoa vivutio kwenye mradi huu wa Kimkakati na Mkataba wa kuuziana Umeme *Power Purchase Agreement* (PPA) kati ya TANESCO na Mbia huyu. Aidha Serikali inasuaua kulipa fidia kwa wananchi pamoja na kwamba Mbia alishatoa shilingi Bilioni 2 kwa ajili ya shughuli hiyo.

Mheshimiwa Spika, Kamati inaendelea kuishauri Serikali iharakishe utekelezaji wa Mradi huu wa Kimkakati kwa: kutoa vivutio kama yalivyokuwa makubaliano ya awali; kulipa maramoja fidia kwa wananchi wa Ludewa ili wasiendeele kulalamikia Serikali kwa kuwatelekeza; TANESCO iingie Mkataba wa kuuziana Umeme (PPA) na kampuni ya TCIMRL ili mradi wa kuzalisha umeme wa MW 600 uweze kuanza; na mwisho Serikali ijenga barabara muhimu kwenda kwenye eneo la Mradi.

Mheshimiwa Spika, NDC pia iliieleza Kamati maendeleo ya utekelezaji wa Miradi mingine mitatu ambayo si ya Kimkakati. Miradi hiyo ni; Mradi wa Magadi soda wa Engaruka Wilayani Monduli; Mradi wa Makaa ya Mawe Ngaka Mkoani Ruvuma; na Mradi wa Viuwadudu Wilayani Kibaha.

ii) Mradi wa Magadi Soda wa Bonde la Engaruka

Mheshimiwa Spika, Mradi wa magadi soda uliopo wilayani Monduli, mkoani Arusha, wenye lengo la kuanzisha uchimbaji wa magadi na kuanzisha kiwanda cha kuzalisha magadi si chini ya tani milioni 1 kwa mwaka kwa ajili ya matumizi ya viwanda vya kemikali nchini na kuuza nje. Mradi huu unatekelezwa na NDC kwa niaba ya Serikali na lengo la mradi ni kupata mbia wa kujenga kiwanda hiki.

Mheshimiwa Spika, utekelezaji wa mradi unahusisha uchorongaji ili kubaini wingi na ubora wa magadi umekamilika na kiasi cha takribani mita za ujazo bilioni 4.7 za magadi ya maji (brine) kwa ajili ya kuzalisha magadi soda zimegunduliwa. Utafiti wa njia bora za uvunaji magadi magadi umefanyika, NDC imeainisha mahitaji ya ardhi kwa ajili ya kiwanda na maombi rasmi yameshapelekwa Ofisi za Halmashauri ya Wilaya Monduli.

Mheshimiwa Spika, pamoja na hatua hiyo ya mradi kufikia bado unakabiliwa na changamoto nyingi zikiwemo Kukosekana kwa fedha za kufanya tafiti za msingi (Techno-Economic na ESIA); hadi leo hakuna fedha iliyotolewa kwa ajili ya utekelezaji wa mradi huu; uwepo wa miundombinu hafifu ya barabara, reli, umeme na Bandari ya Tanga; na gharama kubwa ya kupata maji safi kwa matumizi ya kawaida kujenga miundombinu ya kusambaza maji safi.

Mheshimiwa Spika, Mradi huu ukitekelezwa unazo faida nyingi sana ambazo ni pamoja na kuondoa utegemezi wa kuagiza magadi kutoka nje ya nchi kwa ajili ya viwanda vyetu vya kemikali, kupata fedha za kigeni kwa kuuza magadi nje ya nchi, kuchochea uendelezaji wa Viwanda vya kemikali nchini pamoja na viwanda vingine vitumiavyo magadi kama malighafi na mwisho itachochea ujenzi wa miundombinu kuelekea katika maeneo ya mradi.

iii) **Mradi wa Makaa ya Mawe wa Ngaka**

Mheshimiwa Spika, Mradi huu unahusisha mgodi wa makaa ya mawe wenye uwezo wa kuzalisha tani milioni 2.5 kwa mwaka katika eneo la Ngaka na kituo cha kufua umeme wa Megawati 400 ambao utaunganishwa katika Gridi ya Taifa. Upembuzi yakinifu uliofanyika mwaka 2010/2011 umebaini uwepo wa tani milioni 423 za makaa ya mawe.

Mheshimiwa Spika, Mradi huu unamilikiwa kwa pamoja kati ya Shirika la Maendeleo la Taifa (NDC) yenye hisa asilimia 30 na Kampuni ya Tancoal Energy Limited ya Australia yenye hisa asilimia 70. Mradi huu ukikamilika utaweza kuliingizia Taifa mapato ya Dola za Kimarekani milioni 197.3 kwa mwaka na kutoa ajira kwa watu 3,250.

Mheshimiwa Spika, kwa sasa mradi huu unakabiliwa na changamoto ya ukosefu wa Miundombinu ya msongo wa umeme katika eneo la mradi, ukimilishaji wa Mkataba wa kuuza umeme na miundombinu ya usafirishaji wa makaa ya mawe ni dhaifu. Aidha, Mradi huu umeanza kuchimba makaa yamawe kwa lengo la uwauzia watumiaji wa nishati hii wakiwemo Viwanda vya saruji.

Mheshimiwa Spika, Mgodi wa Makaa ya mawe wa Ngaka ulipewa zabuni ya kupeleka makaa ya mawe kwenye Kiwanda cha Saruji cha Dangote kiasi cha tani laki moja na nusu kwa mwezi lakini kilishindwa kukidhi mahitaji ya kiwanda hicho kwani kiliweza kupeleka tani elfu 25 tu kwa mwezi hali iliyokisumbua sana kiwanda hicho baada ya Waziri anayehusika na Nishati kuzuia uingizaji makaa ya mawe kutoka nje ya nchi.

Mheshimiwa Spika, Kamati inaishauri Serikali ambayo ni Mbia katika Mgodi hu kuongeza Uwekezaji ili kuinua uzalishaji wa makaa ya Mawe ili kutosheleza soko la ndani.

iv) Mradi wa Kiwanda cha Viadudu Kibaha

Mheshimiwa Spika, mradi wa kiwanda cha viadudu ni kiwanda cha kuzalisha vimelea vya kibiolojia kwa ajili kuuva viluilui wa mbu ili kukabiliana na kutokomeza ugonjwa wa malaria nchini.

Mheshimiwa Spika, Mradi huu ni miongoni mwa miradi ambayo ilitembelewa na Kamati katika kipindi cha ukaguzi wa miradi mwezi Machi, 2016. Katika kipindi cha ziara Kiwanda kilikuwa katika hatua za kufanya uzalishaji wa majaribio, Kamati ilijulishwa kuwa Kiwanda kimefanya uzalishaji wa majaribio wamepata kama lita milioni kumi na tatu (13). Uzalishaji kwa ajili ya biashara ulikuwa haujaanza kutokana na changamoto ya mtaji.

Mheshimiwa Spika, Kamati imepata taarifa kutoka NDC kuwa mradi huu ulipata fedha kutoka Serikalini kwa ajili kuwalipa mkandarasi Shilingi Bilioni 2.1 na fedha kwa ajili ya kuanza uzalishaji mradi Shilingi Bilioni 4.6 imekopwa kutoka NSSF, hivyo basi mradi umeanza uzalishaji kwa ajili ya biashara. Kwa sasa Kiwanda kinazalisha lita 96,000 kwa mwezi na kimeanza kupokea oda kutoka ndani na nje ya nchi, mfano nchi ya Niger imeweka oda ya lita 100,000.

G. Bodi ya Leseni ya Maghala (TWLB)

Mheshimiwa Spika, Kamati ilipokea na kujadili taarifa ya Bodi ya Leseni ya Maghala (TWLB) kuhusu namna Bodi ilivyojipanga kukabiliana na Urasimu wa Mfumo wa Stakabadhi Maghalani katika kuelekea kuanzishwa kwa Soko la Bidhaa ambalo utendaji wake unategemea sana Mfumo huo. Madhumuni ya kuanzishwa kwa Mfumo huu ni kukuza juhudi za Serikali kurasimisha mifumo ya masoko iliyopo kwa lengo la kupunguza vipingamizi mbalimbali vinavyokwaza mwenendo

mzima wa masoko ya kilimo ambapo wakulima wameonekana kuonewa kwa kiasi kikubwa na wanunuzi wakaguzi.

Mheshimiwa Spika, mfumo huu unafanyakazi kwa kujenga maghala na kukusanya mazao ya wakulima kwenye maghala na kuwapa wakulima stakabadhi yenye thamani sawa na mazao yake. Mfumo huu unamhakikishia mkulima soko zuri la mazao yake.

Mheshimiwa Spika, pamoja na uzuri wa mfumo huu kwa mkulima, mfumo wa mazao ghalani unachangamoto nyingi sana zikiwemo upotevu wa mazao ghalani kutokana na baadhi ya wamiliki wa maghala kutokuwa waaminifu; ukosefu wa uelewa kwa wadau na upotoshaji wa makusudi. Uhaba wa watendaji na vitendea kazi; uchakavu wa maghala na miundombinu yake; gharama kubwa za uendeshaji wa maghala; na ukiritimba wa vyama vya Ushirika.

Mheshimiwa Spika, katika kukabiliana na urasimu uliopo katika Mfumo wa Stakabadhi Maghalani Bodi inaunganisha mifumo ya utoaji taarifa (kati ya Bodi, soko la bidhaa, taasisi husika na wadau) ili kurahisisha upatikanaji wa taarifa sahihi tena kwa wakati. Aidha, Bodi inasimamia kwa makini Jukwaa la kuuzia mazao ya wakulima kwa kushirikiana na Wizara ya Viwanda, Biashara na Uwekezaji pamoja na wadau wengine na kuwachukulia hatua wahujumu na wabadhirifu waliopo ndani ya mfumo.

H. Shirika la Uhandisi wa Mitambo ya Viwanda Tanzania (TEMDO)

Mheshimiwa Spika, Kamati ilipewa taarifa juu ya shirika la Uhansisi na Mitambo ya Viwanda Tanzania. Kamati ilipata uelewa juu ya shughuli za Shirika hilo. TEMDO inajishughulisha na utafiti, ubunifu ili kuendeleza na kuunda mitambo, teknolojia, mashine na vifaaa mbalimbali na kuhamasisha utengenezaji wake kibishara; TEMDO pia inatoa huduma za kihandisi kwenye viwanda vikubwa na vya kati kwa lengo la kuongeza ufanisi na matumiza bora ya rasilimali; na linatoa

mafunzo kwa wahandisi na mafundi mchundo viwandani na taasisi nyingine ili kuongeza ufanisi katika uzalishaji.

Mheshimiwa Spika, Shirika linazo changamoto katika kutekeleza majukumu yake. Changamoto hizo ni pamoja na kutokusambazwa kwa mashine na teknolojia zilizobuniwa na kuendelezwa na TEMDO katika kiwango cha kuwafikia watumiaji wengi katika sehemu mbalimbali; kutokutosheleza kwa vitendea kazi na mazingira duni ya uendelezaji wa shughuli za ubunifu na kukuza teknolojia; na

Mheshimiwa Spika, changamoto nyingine ni ukosefu wa fedha za kuboresha maabara na kuwa na vifaa vya kisasa; na ukosefu wa mafunzo juu ya utafiti na kukosekana kwa motisha kwa wafanyakazi na ufinyu wa bajeti unakwamisha shughuli za shirika kwa ujumla.

Mheshimiwa Spika, shirika la TEMDO likihudumiwa vizuri ni nyenzo muhimu na mahususi ya uendelezaji wa Viwanda nchini. Kamati inaiomba Serikali ilisaidie shirika hili kusimama. Kamati iliishauri TEMDO kujikita katika kufanya tafiti chache kwa kuzingatia ufinyu wa Bajeti yao. Tafiti hizi zizingatie kupata mitambo ambayo itawafikia na kuwanufaisha watu wengi zaidi. Mfano mitambo itakayosaidia kuongeza thamani mazao yetu ya kilimo ili tuweze kuongeza thamani bidhaa (*final products*) nyingi kutoka nchini badala ya kuuza malighafi tu.

I. Baraza la Ushindani (FCT)

Mheshimiwa Spika, Kamati ilipatiwa Taarifa ya Utendaji wa Baraza la Ushindani (FCT), Baraza la Ushindani linajishuhulisha na: kusikiliza mashauri ya rufaa kutoka tume ya Ushindani na mamlaka za udhibiti; kudhibiti, kutengua au kubadilisha uamuzi au amri ya Tame ya Ushindani (FCC) au mamlaka ya udhibiti husika; na kurudisha shauri kwenye tume ya Ushindani au mamlaka ya udhibiti na kuwaamuru kutafuta ushahidi upya.

Mheshimiwa Spika, katika kutekeleza majukumu yake baraza linakabiliwa na changamoto mbalimbali ambazo ni pamoja na ufinyu wa bajeti, ushiriki hafifu wa Baraza katika mikutano muhimu ya kimataifa, upungufu wa vitendea kazi, Baraza kutojulikana kwa wadau, Baraza kutokuwa na wawakilishi nje ya Dar es salaam na ushindani wa kibiashara kuwa jambo lisiloleweka hapa nchini.

Mheshimiwa Spika, katika Baraza la Ushindani Kamati ilielezwa kuwa Bajeti ya Baraza inachangiwa na taasisi (EWURA, TCRA, SUMATRA na TCAA) wakiwa wadau wa Shirika. Hali hii inajenga mazingira kuwa wanapoingia kwenye mgogoro na mtu, Baraza wakati wa kutoa hukumu inaweza isiwe ya haki/halali kwa kuhofika kama wakimuhukumu mdau wao wanaweza kukosa fedha. Kamati inashauri Serikali iangalie upya jambo hili kama inataka wadau wengine kuwa na imani na Shirika.

J. Tume ya Ushindani- Fair Competition Commission (FCC)

Mheshimiwa Spika, Kamati ilipatiwa Taarifa ya Utendaji wa Tume ya Ushindani (FCC), Tume ya Ushindani inajishuhulisha na: kusimamia utekelezaji wa Sheria ya Ushindani ili kuhamasisha ushindani na pia maslahi ya mlaji; kuchunguza na kutafiti juu ya masuala yanayohusu ushindani na kulinda maslahi ya mlaji; kuchunguza vikwazo katika ushindani pamoja na vizuizi katika kuanzisha na kufungua makampuni katika uchumi na sekta kwa ujumla; na kushauriana na asasi za walaji, mamlaka za Udhhibiti na asasi za biashara na watu wengine wenye maslahi ili kuhakikisha wanamlinda mlaji.

Mheshimiwa Spika, Tume katika kutekeleza majukumu yake inakabiliana na mbalimbali ikiwa ni pamoja na idadi ndogo ya watumishi kulinganisha na mahitaji ya makubwa ya Tume ya kutoa huduma kwa mlaji; uelewa mdogo wa wadau kuhusu Sera na Sheria ya ushindani na faida zake kwa jamii na uchumi; Tume

kutopata nafasi ya kushiriki kutoa maoni katika rasimu za Sera na sheria kabla ya Sheria hizo kupitishwa rasmi na Bungeni; uhaba wa vitendea kazi; kutokuwepo kwa sera madhubuti ya kumlinda mlaji; na Bodi za Mazao kuwa na uwezo wa kisheria wa kupanga bei na viwango vya ubora wa mazao badala ya kuiachia nguvu ya soko. Mfano ni Bodi za Tumbaku, Pamba na Korosho zinapanga bei za kuwakandamiza wakulima.

Mheshimiwa Spika, Kamati iliitaka Serikali kuhakikisha inaipatia Tume vibali vya kuajiri ili kuongeza rasilimali watu katika Tume hivyo na kuiwezesha kuwafikia wadau wengi. Bajeti ya Tume inachangiwa asilimia 45 na taasisi ya SUMATRA, EWURA, TCAA na TCRA hivyo Kamati ilishauri Serikali kusimamia kwa karibu Mamlaka hizi kuhakikisha zinaipatia Tume fedha hizo na kuiwezesha kuutekeleza majukumu yake. Aidha, migogoro mingi kati ya Tume na wadau inatokana na uelewa mdogo juu ya Sheria ya Ushindani, Kamati iliishauri Tume kujitangaza na kuhakikisha wadau wake wanauelewa wa kutosha juu ya Sheria hizo.

K. Baraza la Utetezi wa Mlaji (NCAC)

Mheshimiwa Spika, Kamati ilipokea na kujadili taarifa ya utendaji wa Baraza la Utetezi wa Mlaji (NCAC), Kamati ilibaini kuwa Baraza halijawahi kufanyakazi tangu 2011. Kutokufanya kazi kwa NCAC tangu 2011 kunaashiria kuwa Shirika hili siyo muhimu kuwepo au majukumu yake yanaweza kutekelezwa na taasisi nyingine. Kamati ilitoa ushauri kuwa Serikali iangalie majukumu ya Taasisi zake na kama yanafanana au hazina umuhimu ziunganishwa na kupewa nguvu ili ziweze kufanyakazi kwa tija.

L. Jumuiya ya Wafanyabiashara wenye Viwanda Tanzania (CTI) na Wafanyabiashara

Mheshimiwa Spika, Kamati pia ilipata fursa ya kukutana wawakilishi wa wenye Viwanda nchini kwa lengo la kusikiliza changamoto za ukuaji wa Sekta ya Viwanda na Uwekezaji. Jumuiya ya Wafanyabiashara wenye Viwanda Tanzania (CTI) iliwasilisha changamoto inazokumbana nazo na ushauri wake kwa Serikali kuhusu namna bora ya kukuza sekta hizo.

Mheshimiwa Spika, CTI pamoja na wafanyabiashara mmoja mmoja walitoa maelezo ya changamoto wanazokabiliana nazo na kutoa mapendekezo ya utatuzi. Baadhi ya changamoto walizowasilisha ni pamoja na uduni wa huduma za kifedha ambapo Serikali kupitia Benki Kuu inazikopesha Benki za Biashara kwa riba ya juu hivyo kulazimu benki hizo pia kukopesha kwa riba kubwa na kusababisha wafanyabiashara wengi kushindwa kumudu kukopa. Aidha, Uingizaji holele wa bidhaa kutoka nje ambazo zinaweza kuzalishwa na viwanda vyetu vya ndani imeongeza ushindani katika soko na unadhohofisha viwanda vya ndani. Mfano TANESCO wanapoagiza transfoma wakati TANELEC wanazalisha bidhaa hii.

Mheshimiwa Spika, changamoto nyingine ni kubwa kwa wadau wa biashara na Viwanda ni pamoja na tozo nyingi za mamlaka za uthibiti, kwa mfano TBS, TFDA, OSHA, FIRE, NEMC, Mkemia Mkuu, SUMATRA n.k. Ipo pia changamoto ya kodi kubwa katika kuingiza malighafi nchini ambazo uingizaji wa malighafi unatozwa kodi sawa na bidhaa iliyoongezwa thamani; kwa mfano malighafi ya kutengenezea dawa ya meno ya *whitedent* ni sawa na tozo yakingiza dawa ya meno iliyo kamili.

Mheshimiwa Spika, baada ya kukutana na wadau wa Viwanda na Biashara Kamati ilishauriana na Serikali (Wizara ya Viwanda, Biashara na Uwekezaji na Wadau wengine) kuhusu changamoto za ukuaji wa Sekta za Viwanda, Biashara na Uwekezaji, na mikakati ya kufikia Tanzania ya Viwanda.

Mheshimiwa Spika, Kamati ilipokea na kujadili taarifa nne kutoka Wizara ya Viwanda, Biashara na Uwekezaji na wadau kuhusu Mkakati wa kufikia Tanzania ya Viwanda. Taarifa hizo ni taarifa ya CTI na taarifa ya TPSF, taarifa ya muelekeo na muafaka wa kufikia Tanzania ya Viwanda iliyotolewa na NEMC na Taarifa ya Mkakatiwa Serikali kufikia nchi ya Viwanda ifikapo 2025.

Mheshimiwa Spika, baada ya mashauriano hayo yafuatayo yalidhihirika:-

- (i) Upatikanaji wa mitaji ni changamoto miongoni mwa wadau wengi. Mwekezaji akitaka kuanzisha kiwanda kikubwa au biashara kubwa ni vigumu sana kupata mtaji mkubwa kutoka mabenki;
- (ii) Upatikanaji wa vibali vya kuanzisha kiwanda una mlolongo mrefu sana na unapitia taasisi nyingi sana kabla ya kupata kibali hicho; na
- (iii) Maabara za Taasisi au mamalaka za udhibiti hazina vifaa vya kutosha kufanya uchunguzi wenye kukidhi masharti ya kimataifa hivyo kuzikwamisha bidhaa zizalishwazo nchini na kushindwa kuingia katika masoko ya kimataifa.

Mheshimiwa Spika, Kamati ilishauri Serikali iziwezeshe Taasisi zake kifedha, vitendea kazi na maabara ili kuhakikisha zinakidhi vigezo vya kimataifa; na ni lazima Serikali ifanye utafiti kamilifu kuhusu faida za kiushindani tulizonazo ili kufanya maamuzi sahihi.

2.2.4 Kutembelea na Kupokea Taarifa za Utendaji wa Taasisi ambazo Utendaji wake Unaathiri Shughuli za Viwanda, Biashara na Uwekezaji

A. Kupokea maoni ya wafanyabiashara watumiaji wa Bandari ya Dar es Salaam pamoja na Ziara ya Kamati katika Bandari ya Dar es Salaam

Mheshimiwa Spika, Kamati ya Kudumu ya Viwanda, Biashara na Mazingira ilitembelea Bandari ya Dar es Salaam ili kujionea hali halisi ya Biashara na utendaji katika bandari hiyo. Kabla ya ziara Kamati ilifanya kikao na Wadau wa Bandari ili kupata changamoto wanazokabiliana nazo. Katika kikao hicho pamoja na Kamati kufanya ziara kwenye Bandarini ya Dar es Salaam changamoto zifuatazo zilibainika:-

- (i) Uwepo wa mfumo wa Himaya moja ya Ushuru wa Forodha kwa Nchi za Afrika ya Mashariki (*Singe Custom Territory*) unatumika kati ya nchi ya Tanzania na Jamhuri ya Kidemokrasia ya Kongo (DRC) tu. Mfumo huu unataka bidhaa zinazolingia nchi za Jumuiya ya Afrika ya Mashariki kulipiwa kodi mara moja kwenye Bandari ya nchi itakayoingilia. Hata hivyo, kutumika kwa utaratibu huu kwa Tanzania pekee katika nchi za Afrika Mashariki kumefanya baadhi ya wafanyabiashara wa DRC kuihama Bandari ya Dar es Salaam kwa madai kwamba unaongeza gharama. Wafanyabiashara hao wamehamia katika Bandari nyingine hususani Bandari ya Mombasa, Nakara na Beila ambazo hazitumii utaratibu huu;
- (ii) Kutozwa kwa kodi ya Ongezeko la Thamani (VAT) kwenye huduma inayotolewa kwenye mizigo ya bidhaa zinazopita katika Bandari ya Dar es Salaam (*VAT on auxiliary service on transit goods*) ni kikwazo kwa wafanyabiashara na kuwafanya wahamie katika Bandari ambazo hazitozi VAT ya aina hiyo. Bandari ya Dar es Salaam ndiyo pekee inayotoza VAT katika ukanda wa Mashariki na Kusini mwa Afrika kwenye huduma zitolewazo kwenye bidhaa zinazopita. Kutoza VAT kwenye huduma zinazotolewa kwenye bidhaa zinazopita imetafsiriwa kuwa ni kutoza VAT kwenye bidhaa zinazoenda nje ya nchi utaratibu huu ni kinyume na sheria za kimataifa ambapo bidhaa za *export* au *transit* hazitozwi VAT;
- (iii) Uwepo wa Mamlaka na Taasisi za Udhhibiti nyingi na kutoka Wizara tofauti katika Bandarini. Taasisi hizo ni pamoja na TRA, TBS, TFDA, NEMC, FCC,

OSHA, SUMATRA, Mkemia Mkuu, Fire n.k. Utaratibu huu unawalazimu watumiaji wa Bandari kuwa na mlolongo mrefu sana na kutumia muda mwingi kutoa mizigo Bandarini;

(iv) Kupanda kwa ghafla kwa gharama nyingi za leseni ni changamoto kubwa sana kwa watumiaji wa Bandari. Baadhi ya mifano ya gharama hizo zinajumuisha zifuatazo:-

- Malipo ya leseni ya *transit* kutoka Dola 12 mpaka Dola 200 kwa kila gari. Wadau walieleza kuwa mabadiliko haya yalifanywa na Serikali bila kuwashirikisha wadau, na wadau waliona tangazo tu kwenye Gazeri la Serikali.
- Bei ya vibandiko vya SUMATRA imepanda kutoka Tsh. 7,000 mpaka Tsh. 120,000 sawa na asilimia zaidi ya 1,000 jambo linalowaumiza wafanyabishara ya usafirishaji; na
- Kuanzishwa Kwa Tozo ya Mkemia Mkuu wa Serikali Kwenye Mbolea inayoagizwa Kutoka nje ya Nchi au kupitia Bandari ya Dar es Salaam kutoka Dola 1 hadi 2 kwa *metric* tani moja ya kemikali kulingana na aina ya kemikali. Tozo hii ni kubwa sana na inatozwa katika Bandari ya Dar es Salaam pekee, katika nchi nyingine kama Afrika ya Kusini hutoza Dola 100 tu kwa *Bill of Lading*. Hatua hii inaongeza gharama za kutumia Bandari ya Dar es Salaam na kusababisha wafanyabiashara wanaopitisha mbolea katika Bandari ya Dar es Salaam kuamua kutumia Bandari za nchi jirani kama vile Durban nchini Afrika Kusini na Beira na Nakara nchini Msumbiji;

(v) Uamuzi wa Serikali kuwahamasisha wawekezaji kuwekeza katika Biashara ya Bandari Kavu (ICDs na CIDATs) ili kupunguza msongamano wa Bandari ya

Dar es Salaam iliojitokeza kuanzia mwaka 2008. Wawekezaji waliitikia wito na kuwekeza kuipunguzia msongamano Bandari ya Dar es Salaam. Kwa hiyo, kila Bandari Kavu moja iliwekeza wastani wa Dola za Kimarekani milioni 10 kwa ajili ya kununua ardhi na kuwekeza kwenye miundombinu. Lakini tangu shughuli za biashara ilipopungua Bandarini, Serikali haijachukua hatua mahsusi ya kukabiliana na tatizo hilo na wawekezaji wengi wamekabiliwa na matatizo ya kibiashara kwa vile wengi walikopa Benki ili kuwekeza. Uamuzi wa Serikali kwamba ICDs na CIDAT zote ziondoke katikati ya Jiji na ziwe kilomita 30 kutoka Bandarini, una athari kubwa kwa wawekezaji hawa kwani gharama za uwekezaji huo hazijarejeshwa. Utekelezaji wa agizo hili utawalazimu wawekezaji kufanya uwekezaji mpya wakati wanadaiwa mikopo na wengi wameshindwa kulipa kutokana na kupungua kwa shehena Bandarini. Aidha, ni vyema kutambua kuwa wafanyabiashara hawa walihamasishwa na Serikali kusaidia ujenzi wa ICDs ili kusaidia kuunguza mizigo kwenye Bandari ya Dar es Salaam iliyokuwa imezidiwa na mizigo wakati ule. Walichukua mikopo katika mabanki ili kufanya uwekezaji huu hivyo agizo hili linaathari kubwa sana kwa wadau hawa na pia kwa mabanki.

- (vi) Hatua ya Mamlaka ya Mapato Tanzania kuongeza bei (*uplifting*) kwenye bidhaa zinazolingia nchi hususani magari imekuwa kikwazo kikuwa na chanzo cha kupungua kwa shughuli kwenye Bandari ya Dar es Salaam kwani vigezo vinavyotumika havipo wazi. Wafanyabiashara wengi hupata katika minada na magulio kwa bei nafuu lakini wakifika Bandari ya Dar es Salaam mizigo hiyo hupandishwa bei (*uplifting*) bila kuwasikiliza wenye mizigo wala kuangalia nyaraka zilizoambatana na mizigo au bidhaa hiyo. Jambo hili linaongeza gharama na kuwafanya wadau wengi kuhama Bandari ya Dar es Salaam.

Mheshimiwa Spika; kutokana na mambo hayo yaliyojitokeza Kamati ilipotembelea Bandari ya Dar Es Salaam na kukutana na TRA, TPA na wadau wa Bandari ya Dar Es Salaam, Kamati iliishauri Serikali mambo yafuatayo:-

- (i) Serikali kufungua milango ya mawasiliano kati yake na wadau wake mbalimbali (wafanyabiashara na watumiaji wa Bandari ya Dar es Salaam na wawekezaji wengine) wa ndani na Nje ya nchi, badala ya kuwaona kuwa wote ni wakwepa kodi na wezi;
- (ii) Serikali kuwasiliana na Nchi ya Jamhuri ya Kidemokrasia ya Kongo; Malawi, Zambia, Burundi, Rwanda na nchi zingine watumiaji wakubwa wa Bandari ya Dar es Salaam ili kutoa elimu sahihi juu ya uzuri wa bandari ya Dar es Salaam ili nchi hizo ziwashawishi wafanyabishara na watumiaji wa Bandari ya Dar Es salaam kwenye nchi zao kurudi tena kuitumia Bandari ya Dar es Salaam;
- (iii) Serikali kuangalia upya madhara ya kutozwa kodi ya Ongezeko la Thamani kwa huduma zinazotolewa katika mizigo au bidhaa inayopitia bandari hiyo kwenda nchi za jirani (*VAT on auxiliary services on transit goods*) za Jamuhuri ya Kidemokrasia ya Kongo, Zambia, Malawi, Burundi, Rwanda na Uganda. Hususan ni tafsiri iliyojengeka kwa wenye mizigo na bidhaa ambao ni watu wa nje kuwa wanatozwa kodi ya Ongezeko la Thamani kwenye bidhaa au mizigo yao kinyume na sheria za kimataifa kwa vile wanaolipa kodi hiyo ni ni wao na wala siyo watoa huduma na kama kuna ukweli yafanyike marekebisho ya sheria mwezi Januari au mwaka wa Fedha 2017/18 baada ya kupata chanzo kingine cha mapato.
- (iv) Serikali kushawishi nchi zingine hususan Kenya yenye Bandari shindani ya Mombasa ianze kutumia pia utaratibu wa Himaya moja ya Ushuru wa Forodha (*Single Custom Territory - SCT*), ili kuondoa hisia hasi kuhusu gharama za kutumia Bandari ya Dar es Salaam eti kutokana na kuanza kutumika kwa Mfumo wa SCT na kuleta utangamano wa kiuchumi wa Nchi za Jumuiya ya Afrika Mashariki; na

(v) Muda wa kutunza mizigo ya mafuta (*Liquid Cargo*) Bandarini ni mdogo uongezwe kutoka siku 30 mpaka 90 kufanana na Bandari zingine kama Mombasa na Nakara ili kuleta ushindani ulio sawa.

B. Uendelezaji wa Jotoardhi Nchini

Mheshimiwa Spika, Kamati ilipokea Taarifa ya Taasisi ya *Tanzania Geothermal Development Corporation* (TGDC) kuhusu ya shughuli za uendelezaji wa chanzo cha nishati ya Jotoardhi (*Geothermal Energy*) na uhusiano wake katika utunzaji mazingira kwa lengo la kupata uelewa kuhusu nishati mbadala ambazo pia ni rafiki wa mazingira. Kamati pia ilipata uelewa juu ya vyanzo vingine vya nishati vitakavyo saidia kuongeza nishati hapa nchini.

Mheshimiwa Spika, Kamati ilielezwa majukumu ya kampuni, maeneo ambayo mradi umeshaanza kutekelezwa, ambako ni maeneo yenye viashiria vya uwepo wa jotoardhi hapa nchini. Maelezo pia yalitolewa kuhusu changamoto inazokumbana nazo katika kutekeleza miradi hii.

Mheshimiwa Spika, maelezo yalitolewa pia kuwa nishati itokanayo na Jotoardhi hupatikana kwa gharama nafuu na kwa uhakika kwa kuwa haitegemei hali ya hewa. Utumiaji wa nishati hiyo hauna athari katika mazingira kwa kuwa hutoa nishati safi na kwa kutumia eneo dogo la ardhi.

Mheshimiwa Spika, kwa kuwa, Mradi huu ni mpya unatekelezwa kwa mara ya kwanza nchini, hivyo hakuna wataalamu wa kutosha wenye ujuzi wa fani hii. Na hivyo basi Kamati inaishauri Serikali kuwa kwa kushirikiana na VETA ianzishe kozi ya Jotoardhi kwa ngazi ya VETA, Cheti na Diploma ili kupata wataalamu wazawa; na

Mheshimiwa Spika, Kamati ilishauri Serikali mambo yafuatayo:-

- i) Kutunga Sheria ya Jotoardhi na kuingia Mkataba Mikataba inayozingatia maslahi ya pande zote mbili yaani Serikali na Mwekezaji.
- ii) Kuipatia ruzuku za kutosha TGDC ili iweze kununua vifaa vya kitaalamu vya kutosha na kukamilisha upatikanaji wa Niashati ya Jotoardhi kuanza kusambazwa kwa ajili ya matumizi kwa gharama nafuu.

2.3 UKAGUZI WA MIRADI NA TAASISI ZILIOPO CHINI YA WIZARA ZINAZOSIMAMIWA NA KAMATI

2.3.1 Ukaguzi wa Miradi ya Maendeleo iliyotengewa Fedha katika Mwaka wa Fedha 2015/2016 na ile ambayo haikutengewa fedha.

A. Mradi wa NDC-Revive of General Tyre

Mheshimiwa Spika, Kamati ilifanya ziara katika baadhi ya miradi ya maendeleo na kujionea hali halisi ya utekelezaji wa miradi hiyo, Katika mwaka wa fedha wa 2015/2016, Wizara ya Viwanda, Biashara na Uwekezaji Fungu 44.

Mheshimiwa Spika, Mradi wa NDC-Revive of General Tyre unaotekelezwa na Shirika la Maendeleo la Taifa (NDC) ambao ni mradi wa ukarabati na ufufuaji kiwanda cha Matairi cha General Tyre kilichopo katika jiji la Arusha ambacho kilisimamisha uzalishaji wake tangu mwaka 2009. Katika Bajeti ya 2015/2016 Mradi huu ulitengewa shilingi **Bilioni 2.15** kwa ajili ya kukamilisha awamu ya tatu ya ukarabati wa mfumo wa umeme na mitambo ya uzalishaji.

Mheshimiwa Spika, jambo la kusikitisha ni kwamba hadi kufikia tarehe 31 Juni, 2016 mradi huu ulikuwa haujapelekewa fedha yoyote hali iliyosababisha mradi huu kutokutekelezwa. Ucheleweshaji wa kupeleka fedha kwenye mradi

huu umepelekea kuchelewa kutekelezwa kwa mradi huu kwa muda mrefu na kusababisha ongezeko la gharama za ufufuji wa kiwanda kutoka **Bilioni 45** mwaka wa fedha 2015/2016 mpaka **Bilioni 60** mwaka wa fedha 2016/2017. Kwa maelezo ya Serikali; fedha hiyo itahitajika kwa ajili kukamilisha ukarabati wa awamu ya tatu na kufanya majaribio ya uzalishaji kabla ya kuanza uzalishaji kamili.

Mheshimiwa Spika, hali ya utekelezaji wa mradi huu sio ya kuridhisha. Kamati haioni nia ya dhati ya Serikali katika kufufua kiwanda hiki. Juhudi zilizofanyika za kufufua kiwanda hicho hadi sasa hazitoshi kwani mitambo iliyopo imechakaa na hata kama itafanyiwa ukarabati haitaweza kuzalisha kwa uwezo unaostahiki kwa sababu ya kupitwa na wakati wa teknolojia ya kiwanda hicho.

Mheshimiwa Spika, kutokana na kuchelewa kwa utekelezaji wa muda mrefu wa kufufua kiwanda hiki iliamuriwa kwenye bajeti ya mwaka 2016/2017 kiwanda kilipangiwa shilingi **Milioni 150** tu kwa ajili ya kufanya upembuzi yakinifu ili kuona ni namna gani kiwanda hiki kinaweza kufufuliwa kwa kuangalia ununzi wa teknolojia mpya badala ya kufufua mitambo iliyopo ambayo imepitwa na wakati kabisa.

Mheshimiwa Spika, nusu ya mwaka wa Fedha wa 2016/2017 kamati ilitaka kujua hatua ya Mradi huu ilipofikia ambapo aliomba Taarifa ya Wizara ya Viwanda, Biashara na Uwekezaji kuhusu hatua za Utekelezaji wa mradi huu. Taarifa ya Wizara ilionesha kuwa hakuna hatua nzuri iliyofikiwa kwani seriklai ilikuwa haijafanya upembuzi wowote ambao ungeshirikisha wataalamu mbalimbali waliobobea kwenye tasnia ya matairi ili kupata namana nzuri ya kifufua kiwanda hiki.

Mheshimiwa Spika, Baada ya Taarifa kuwasilishwa, Kamati iliagiza kupatiwa Taarifa ya upembuzi huo utakapokamilika mapema iwezekanavyo ili iweze

kushiriki kutoa ushauri stahiki kwa Serikali ikiwa na uelewa wa kutosha. Aidha, Kamati ilishamngazwa na uwepo wa NSSF katika kundi la wataalamu wa kufanya Upembuzi Yakiniifu wa kiwanda cha General Tyre kwani Shirika la NSSF tayari ni Mbia katika kiwanda. Hivyo taarifa ya upembuzi yakiniifu inaweza kuwa haina weledi kwa vile inaweza kumpendelea Mbia huyo.

B. Mradi wa Benjamin William Mkapa – Economic Processing Zones Agency (EPZA)

Mheshimiwa Spika, Kamati ilitembelea Wakala wa EPZA pamoja na Mradi wa Benjamin William Mkapa - EPZ, ili pamoja na mambo mengine kujionea baadhi ya Viwanda vilivyopo katika eneo hili. Kamati ilipata maelezo juu ya Uwekezaji unaofanyika na Vivutio vilivyopo chini ya mradi huo. Maelezo yalitolewa pia juu ya masoko ya nje kwa ajili ya Viwanda hivyo na faida inayopatikana kutokana na uendeshaji wa Mradi huu wa EPZA.

Mheshimiwa Spika, Wakala wa EPZA hutenga na kusimamia maeneo maalum ya uwekezaji ya *Economic Processing Zones* (EPZ) na *Special Economic Zones* (SEZ); maeneo yaliyowekwa maalumu kwa ajili ya kuanzisha viwanda ili kupata bidhaa kwa ajili ya masoko ya nje nan je ya nchi. Katika kutembelea Taasisi ya hii (EPZA) na Mradi wa Benjamin William Mkapa Kamati ilibaini mambo ifuatavyo:-

- i) Vivutio vilivyopo chini ya Mradi huu ni vizuri sana lakini vinatumiwa sana na Wawekezaji kutoka nje sababu Wawekezaji wazawa hawana uelewana pia uwezo wa kifedha juu ya miradi hii;
- ii) Maeneo yanatengwa chini ya Mradi huu lakini Serikali haitengi Bajeti kwa ajili ya kulipa fidia za maeneo hayo. Hali hii hupelekea kuongezeka kwa ghara ma ya fidia. Mfano Katika mwaka wa fedha 2015/2016 fidia hiyo

ilikuwa **bilioni 60**. Wakati Kamati inatembelea mradi huu Mwezi Machi, 2016 deni lilikuwa limefikia **bilini 191**. Ongezeko hili linatokana na riba ya ucheleweshaji; na

- iii) Taasisi zinazosimamia uwekezaji kama TIC, TBS, TRA, BRELA, n.k. hazitoi ushirikiano wa kutosha kwa EPZ na SEZ katika utendaji wake wa kazi na hivyo kuleta usumbufu mkubwa kwa wawekezaji kwa kutumia muda mrefu kufuatilia viabali kuwekeza chini ya Miradi hii.

Mheshimiwa Spika, Kamati iliishauri Serikali mambo yafuatayo:-

- (i) Kwa kuwa bidhaa nyingi zinazozalisha chini ya EPZ na SEZ zinauzwa nje ya nchi. Kamati ilipendekeza kuwa Serikali itoe vivutio (*incentives*) kwa wawekezaji chini ya miradi hii zitakazowawezesha pia kuuza baadhi ya bidhaa hapa nchini na sio bidhaa zote kusafirishwa kwenye masoko ya nje ya nchi tu;
- (ii) Ili kuwezesha upatikanaji wa haraka wa maeneo ya uwekezaji, Serikali iweke utaratibu mzuri wa kuwalipa fidia kwa haraka wenye maeneo yanayotwaliwa ili kupunguza malalamiko la kupanda kwa fidia; na
- (iii) Kwa kuwa Serikali imekuwa ikitenga maeneo ya uwekezaji chini ya EPZ na SEZ lakini haijatenga fedha ya kutosha katika Bajeti ya Wizara kwa ajili ya kulipa fidia kwa maeneo hayo, hivyo kuongeza gharama za fidia na hivyo kuwafanya wananchi wa maeneo hayo kushindwa kujiendeleza, Serikali itenge fedha za kutosha kulipa fidia kwenye maeneo haya. Kamati inatambua kuwa maeneo maalumu ya Kurasini na Bagamoyo yaliyotengwa kwa ajili ya uwekezaji hayakuwa yamefidiwa. Kamati inashauri Serikali iharakisha kuwafidia wananchi wa maeneo haya ili kuharakisha uwekezaji nchini.

C. Taasisi ya Uhandisi na Usanifu wa Mitambo (TIRDO)

Mheshimiwa spika, Kamati ilitembelea taasisi ya TIRDO, inahusika na utafiti wa shughuli za Viwanda, na ina umuhimu wa mkubwa katika kipindi hiki tunapo elekea kwenye Tanzania ya Viwanda.

Mheshimiwa spika, pamoja na umuhimu wa taasisi ya TIRDO Serikali haitoi ruzuka ya kutosha kwa ajili ya utekelezaji wa majukumu ya taasisi na badala yake kuitaka taasisi kutegemea mapato yake kwa ajili ya kujiendesha. Ni maoni ya Kamati kuwa Taasisi za udhibiti zipo kwa jali ya kutoa huduma na si kwa ajili ya kufanya biashara, hivyo basi kutaka Taasisi ijitegemee kimapato ni kukwamisha juhudi za utafiti wa Viwanda;

Mheshimiwa spika, ilidhihirika kuwa hakuna sheria yoyote inayoelekeza Viwanda kutumia huduma ya TIRDO hivyo kuifanya taasisi hii kukosa uhalali wa kufanya kazi hizo, hali hii inapelekea Viwanda kutoka nje kutumia mashirika na makampuni ya nje yanayotambulika kimataifa kufanyiwa utafiti badala ya TIRDO na kuifanya TIRDO kukosa uhalali wa kufanya kazi hizo; na

Mheshimiwa spika, Taasisi ya TIRDO inazo changamoto kubwa ya uchakavu ya maabara na vifaa vya kitaalamu vinavyotumika kufanya tafiti. Kamati imetambua mchango mkubwa wa taasisi.

Mheshimiwa Spika, Kamati inaishauri Serikali kuongeza ruzuku kwa taasisi, ili ipate uwezo wa kutoa huduma nzuri.

D. Karakana ya Viwanda Vidogovidogo (SIDO)

Mheshimiwa Spika, Kamati ilipata nafasi kutembelea karakana ya Viwanda Vidogo vidogo (SIDO) na kupatiwa taarifa ya maendeleo ya Viwanda vidogovidogo nchini. Majukumu ya Taasisi ni pamoja kutoa huduma za kiufundi na kiteknolojia kwa wajasiriamali ili kuweza kuendeleza miradi mbalimbali ya uzalishaji; kutoa ushauri na huduma ya ugani katika nyanja za uchumi ufundi, uongozi, masoko, ubora wa bidhaa na teknolojia; kufanya utafiti na kuwashauri wajasiriamali juu ya upatikanaji wa masoko; utoaji wa mikopo kwa wajasiriamali; na uanzishaji wa miradi ya viwanda vidogo vidogo vijijini kupitia mkakati wa wa wilaya moja bidhaa moja. Na kutekeleza mradi wa kuendeleza ujasiriamali vijijini (MUVI).

Mheshimiwa Spika, SIDO inakabiliana na Changamoto kuwa, wakati SIDO inaendelea kukua na mahitaji yameendelea kuongezeka, Serikali imekuwa ikitenga fedha kidogo kwenye bajeti yake kwa ajili ya taasisi hivyo hivyo kuathiri utendaji wake. Changamoto nyingine ni Sheria ya SIDO ambayo ni ya zamani imepitwa na wakati hivyo kushindwa kukidhi mahitaji katika mazingira ya sasa. Aidha, mtazamo wa wadau wengine kuhusu ujasiriamali na huduma za ugani kwa wajasiriamali zipo chini ya Halimashauri kwa ajili ya kuwaongoza wananchi wao lakini Halmashauri hazioni shughuli za SIDO kama ni sehemu ya majukumu yake. Changamoto nyingine ni kwamba wajasiriamali waliofundishwa na SIDO wanao ujuzi wa kutosha lakini wameshindwa kupata mitaji kujiendeleza.

Mheshimiwa Spika, Kamati iliishauri Serikali kuongeza Bajeti kwa Taasisi hii ili kuongeza tija ya huduma inayotolewa na Taasisi ya SIDO na kuhakikisha inawafikia na kuwanufaisha wajasiriamali wengi.

E. Mradi wa *Climate Change Adaptation Programme*

Mheshimiwa Spika, Mradi namba 5301 wa *Climate Change Adaptation Programme* ni mradi wa Ujenzi wa ukuta katika Ukanda wa Pwani ya dar Es

Salaam, Tanga na Zanzibar kwa ajili ya kukabiliana na ongezeko la usawa wa bahari linalosababishwa na mabadiliko ya tabianchi. Maeneo ya mradi huu ni Ocean Road, Kigamboni, Pangani, Kisiwa Panza (Pemba) na Kilimani Unguja.

Mheshimiwa Spika, Kamati ilitembelea eneo la *Ocean Road* ili pamoja na mambo mengine, kujionea sehemu ya utekelezaji wa mradi huu, katika kipindi cha ziara, utekelezaji ulikuwa katika hatua za mwanzo, ambapo Upembuzi Yakinifu ulikuwa umeshafanyika, Upembuzi huo ulihusisha tathmini ya miamba, gharama za ujenzi, mchoro wa ujenzi na tenda ya kupata mkandarasi imekwishakutangazwa na mradi ulikuwa unatarajia kuanza Aprili, 2016.

Mheshimiwa Spika, Kamati imepata taarifa zisizo rasmi kuwa utekelezaji wa mradi umeanza, mradi umepata fedha za wafadhili kutoka wa *Adaptation Fund*, kwa eneo la Ocean Road mita 250 za awali zinakaribia kukamilika na maeneo mengine kama eneo la Chuo Kikuu cha Mwalimu Nyerere na ujenzi wa uzio kuzunguka eneo la Bahari linalozunguka chuo hicho umeanza. Kamati inapongeza hatua iliyofikia katika mradi huu kwani utasaidia kukabiliana na kupungua kwa kina cha Bahari yetu.

F. Mradi wa Ujenzi wa Ofisi za Baraza la Usimamizi wa Mazingira (NEMC)

Mheshimiwa Spika, Kamati ilitembelea mradi namba 6507 ambao ni mradi wa ujenzi wa Jengo la Ofisi za Baraza la Taifa la Uhifadhi na Usimamizi wa Mazingira NEMC katika maeneo ya Mikocheni, Mradi huu haukutengewa fedha kwa mwaka wa fedha 2015/2016. Lengo la Kamati kutembelea mradi huu ilikuwa ni kujionea namna utekelezaji unaweza kufanyika na kuishauri Serikali kuupatia fedha mradi huo.

Mheshimiwa Spika, kwa sasa NEMC inatumia Jengo dogo ambalo halitoshelezi mahitaji yao ya kuweka vitendea kazi na rasilimali watu ili kuongeza ufanisi. Eneo

la mradi lina fursa kubwa ya kufanya uwekezaji wa majengo (*Real Estate*), mpango wa NEMC ni kujenga Jengo lenye urefu wa ghorofa **21**, ambapo baadhi ya ghorofa zitatumika kama Ofisi za NEMC na nyingine zitatumika kama kitega uchumi na hivyo kuliongezea mapato na kulipunguzia Baraza la Uhifadhi na Usimamizi wa Mazingira (NEMC) uhitaji wa ruzuku toka Serikalini.

Mheshimiwa Spika, Kamati inaishauri Serikali iongeze juhudi za kutekeleza mradi huu kwa kutafuta fedha za Serikali lakini pia Wafadhili na Wawekezaji ili kujenga jengo hili na kuongeza uwezo wa NEMC kutenda kazi zake za uhifadhi na usimamizi wa mazingira kwa ufanisi.

2.3.2 Ukaguzi wa Shughuli za Viwanda, Biashara na Uwekezaji Binafsi

Mheshimiwa Spika, Kamati ilipata nafasi ya kutembelea baadhi ya Viwanda binafsi ambavyo vinachakata malighafi zinazozalishwa hapa nchini, lengo likiwa kuona michango ya viwanda hivi katika uchumi wa Taifa na kubaini mafanikio na changamoto wanazokabiliana nazo katika utendaji wao.

A. Kiwanda cha Nguo cha URAFIKI

Mheshimiwa Spika, Kamati ilitembelea kiwanda cha *URAFIKI* ambacho ni kiwanda Ushirika kati ya Serikali ya watu wa China na Tanzania. Madhumuni ya ziara hii yalikuwa ni kujifunza na kujua ni namna gani Serikali ya Tanzania inanufaika na Ushirika huu katika kiwanda hiki. Katika ziara hiyo Kamati ilibaini kuwa Kiwanda kimetelekezwa na Serikali ya Tanzania. Serikali haijui kitu chochote kinachoendelea katika kiwanda; jambo linalowapelekea wabia ambao ni Serikali ya watu wa China kuamua kugeuza baadhi ya majengo ya kiwanda kuwa magodauni. Kamati iligundua kuwa wabia hao wanao mpango hata wa kuligeuza eneo hilo kuwa *Business Park*. Kiwanda hiki kinazalisha chini ya kiwango hivyo kuwepo mpango wa kubadilisha matumizi ya kiwanda.

Mheshimiwa Spika, Kiwanda cha *URAFIKI* kinakabiliwa na changamoto mbalimbali ikiwemo upungufu wa wafanyakazi unaosababisha mfanyakazi mmoja kuendesha kati ya Machine moja mpaka nane. Aidha, Mishahara midogo kwa wafanyakazi, hali hii inapunguza ari yawafanyakazi kufanya kazi.

Mheshimiwa Spika, Kamati inashauri kuwa kwa viwanda vya ushirika kati ya Serikali na Nchi nyingine, ilikuepusha changamoto ya wabia kujiamulia mambo bila kuishirikisha Serikali, ni vema Serikali iongeze hisa katika viwanda vya namna hiyo ili kuwa na maamuzi. Mfano kiwanda cha Urafiki iongeze hisa kutoka 49 za sasa mpaka zaidi ya 50 ili kuwa na maamuzi. Aidha, kiwanda kina uwezo mkubwa wa kuzalisha na kukidhi soko la ndani na nje ni vema Serikali ikakisaidia kwa kukipatia wafanyakazi wa kutosha na umeme wa uhakika.

B. Kiwanda cha Bia TBL, Kiwanda cha Unga cha Bakheresa na Kiwanda cha Ngozi cha Saki na Kiwanda cha Mafuta cha Maunt Meru

Mheshimiwa Spika, Kamati pia ilitembelea viwanda tajwa na katika ziara hizo Wajumbe walibaini changamoto za kukatikakatika kwa umeme bila taarifa yoyote na kuathiri uzalishaji na hivyo kuvifanya Viwanda kushindwa kufikia malengo.

Mheshimiwa Spika, mabadiliko ya mara kwa mara ya Sera na Sheria za Uwekezaji, yalibainika kuaathiri sana wawekezaji na hasa kwa wawekezaji wenye mitaji mikubwa wamepata changamoto sana ya kushindwa kurudisha gharama za mradi kwa wakati kwani huchukua muda mrefu zaidi. Kwa mfano mabadiliko ya Sheria yaliyoweka ulazima wa kulipa VAT kwenye *Capital Goods* zinazolingizwa nchini kwa ajili ya uwekezaji imewafanya wawekezaji wengi waamue kwenda nyingine ambazo hazina kodi ya namna hiyo.

Mheshimiwa Spika, ugumu wa kupatikana maeneo ya Viwanda katika maeneo mengi nchini, kutokana na ukweli kwamba katika Mipango miji ya miji mingi hakuna maeneo rasmi ambayo yametengwa kwa ajili ya Viwanda na kuwekewa miundombinu kama maji, barabara na umeme ni changamoto inayochelewesha na kuzuia uwekezaji nchini.

Mheshimiwa Spika, kwa Kiwanda cha Ngozi cha Saki kilichopo mjini Arusha licha ya kuwa na mazingira yasiyofaa kwa wafanyakazi kilikuwa pia na Mazingira machafu. Kamati ilipendekeza kwa Serikali kufuatilia kiwanda hiki ili kuboresha mazingira ya ajira ya wafanyakazi kwa ujira wao na mazingira ya kufanyia kazi. Pia kiwanda kiweze kufuata taratibu za utunzaji wa mazingira.

Mheshimiwa Spika, Kwa upande wa kiwanda cha TBL ukubwa wa kodi inayotozwa katika *mault* (shayiri iliyochakatwa kwa ajili ya kutengeneza bia) inayozalishwa ndani ya nchi unaathiri sana kiwanda hiki. Kodi hii ambayo ni asilimia 30 inaifanya *mault* ya ndani ya nchi kuwa yenye gharama kubwa kuliko ile inayoingia kutoka nje. Hali hii inawakatisha tamaa wakulima wanaolima shayiri hapa nchini kwani shayiri yao inakosa soko.

C. Kiwanda cha Plastiki cha Falcon Packaging LTD

Mheshimiwa Spika, Kamati ilitembelea Kiwanda cha Falcon Parking LTD cha mjini Mwanza, Kiwanda hiki kinatengeneza makasha ya EPS na Polythene yanazotumika kwa ajili ya kuhifadhi samaki wanaosafirishwa nje ya nchi. Aidha, kiwanda kinatengeneza mbao za plastiki iitwayo *greenwood*. Mbao hizi hutengenezwa kwa kutumia takataka za mifuko na chupa za plastiki. Kiwanda hiki ni rafiki wa mazingira kwa kuwa hucusanya taka za plastikina kuzichakata kupata bidhaa hii. Endapo matumizi ya green wood yatahamasishwa hii itapunguza kasi ya ukataji miti kwa ajili ya kutengeneza mbao za samani.

Mheshimiwa Spika, Kiwanda kina changamoto ya kuwa hakitambuliki vizuri kwenye jamii na kwa Serekali pia, hali hii inapelekea kukosa soko la bidhaa zake. Uongozi wa kiwanda waliomba Kamati ya Bunge kusaidia kukitambulisha kiwanda hiki. Mradi huu ukitambulika vizuri na kupata soko la bidhaa zake, nchi inaweza kumaliza tataizo la taka za plastiki mitaani kwani malighafi hii itahitajika kwa wingi sana kwenye kiwanda hiki.

Mheshimiwa Spika, Kamati inashauri Serikali kuwekeza katika miradi ya namna hii kwani ni miradi rafiki kwa mazingira, kwanza inatumia taka za plastiki zilizozagaa mitaani kutengeneza bidhaa zake na pia itapunguza tatizo la kukata miti kwa ajili ya kutengeneza mbao.

D. Viwanda vya Samaki vya Tanzania Fish Processors na Victoria Perch

Mheshimiwa Spika, Kamati ilifanya ziara pia katika Viwanda vya Samaki vya Tanzania Fish Processors LTD Victoria Perch vya mjini Mwanza, vinavyochakata minofu ya samaki aina ya sangara kwa ajili ya kuuza kwenye soko la Ulaya, Japani na China.

Mheshimiwa Spika, Viwanda hivi vinakabiliwa na Changamoto ya upungufu wa samaki ambao unasababishwa na uvuvi haramu uliokithiri katika Ziwa Victoria na mabadilliko ya tabianchi, jambo linalopelekea viwanda hivi kuzalisha chini ya uwezo wake. Kiwanda cha Tanzania Fish Processors kilikuwa kinazalisha tani 120 kwa siku na sasa kinazalisha tani 25 kwa siku, wakati kiwanda cha Victoria Perch kilikuwa kinazalisha tani 40 na sasa kinazalisha tani 32 kwa siku. Kukatika katika kwa Umeme tena mara kwa mara bila taarifa yoyote, kunasababisha uharibifu wa baadhi ya mitambo na kuharibu minofu ya samaki. Viwanda vya samaki vinahitaji umeme wa kutosha katika uhifadhi wa bidhaa hii.

Mheshimiwa Spika, Kamati ilishauri viwanda hivi kuwa ili kukabiliana na changamoto ya upungufu wa malighafi inayosababishwa na uvuvi haramu, ni vema Viwanda hivi vikashiriki katika miradi mbalimbali ya kuikwamua jamii inayovizunguka kichumi. Kushiriki katika miradi ya kiuchumi na jamii itaifanya jamii kuachana na suala la uvuvi usio na tija na kuvisaidia viwanda kupata malighafi ya uhakika.

2.3.3 Ukaguzi wa Shughuli za Mazingira na Uwekezaji.

A. Mgodu wa Almasi wa Mwadui na Mgodu wa Dhahabu wa Geita Gold Mine.

Mheshimiwa Spika, Kamati ilitembelea Migodi hii miwili (Mgodu wa Almasi wa Mwadui na Mgodu wa Dhahabu wa Geita) kwa lengo la kujionea hali ya utunzaji wa mazingira katika maeneo ya migodi na changamoto za uwekezaji kwenye migodi hiyo.

i) Mgodu wa almasi Mwadui (WDL)

Mheshimiwa Spika, Kamati ilitembelea mgodi wa Mwadui ambao wa ubia kati ya Serikali ya Tanzania (25%) na Petra Diamond (75%) kupitia kampuni ya ubia ya Williamson Diamond Limited (WDL). Kamati ilipata maelezo ya juhudi za kuuboresha mgodi huu ili uweze kupata faida na kulipa kodi ya mapato ifikapo mwaka 2019. Kwa sasa mgodi unalipa kodi nyingine zikiwemo PAYE, SDL, WHT, Service levy na zingine kwa kiwango cha dola za Marekani **Milioni 11.6** ambazo ni takribani shilingi za kitanzania **Bilioni 23.2** kwa mwaka. Mgodu wa WDL ulieleza Kamati kuwa unayochangamoto moja ya kutorejeshewa VAT na Serikali ya kiasi cha Dola za Marekani zipatazo **Milioni 12** tangu 2012/2013.

Mheshimiwa Spika, Kamati ilishuhudia hali ya utunzaji mazingira kuwa ni ya kuridhisha licha ya kuwa shughuli za migodi huathiri sana Mazingira.

Mgodi huu unadhibiti vizuri taka za maji kwa kuzisafisha na kuyatumia tena maji hayo (*water recycling*). Mgodi unayo miradi ya kuhifadhi Mazingira kwa kutunza miti na pia kupanda miti. Lakini pia huwaruhusu wananchi wanaozunguka mgodi kuvuna miti hiyo kwa kukata matawi tu bila kuikata na kutumia kama nishati ya kuni. Mgodi huu pia unatoa elimu kuhusu Mazingira kwa wananchi na kuwapa miche ya kupanda kutoka kwenye vitalu vyake.

Mheshimiwa Spika, Kamati ilipongeza Mgodi huu kwa kutoa ajira nyingi kwa watanzania, na kuutaka uongozi wa Mgodi kufanya jitihada za kuhakikisha katika nafasi ya uongozi kunakuwa na wanawake wa kutosha. Aidha, Kamati inaishauri Serekali kurudisha VAT kiasi cha Dola za kimarekani **Milioni 12** inayodaiwa na Mgodi huu na migodi mingine ili iweze kuongeza uwekezaji wake.

ii) **Mgodi wa Dhahabu wa Geita (GGM)**

Mheshimiwa Spika, Taarifa ilitolewa kwa Kamati kuwa mgodi wa dhahabu wa Geita unaomilikiwa kwa asilimia 100 na kampuni ya AnglogoldAshanti ya Afrika Kusini kampuni hii pia inayo migodi mingine sita katika nchi za Afrika ikiwemo Ghana, Afrika Kusini, Mali na DRC.

Mheshimiwa Spika, Kamati ilielezwa kuwa mgodi hu umewekeza kiasi cha Dola za Mazekani **Milioni 600** katika kipindi cha miaka 5. Mgodi huu unalipa Kodi ya Mapato kiashi cha Dola za Marekani **Milioni 31.3** kwa Mwaka wa Fedha 2015/2016. Mgodi ulilipa kodi zingine kiasi cha Dola za Marekani **Milioni 53.79** kwa Mwaka wa Fedha 2015/2016.

Mheshimiwa Spika, kuhusu utunzaji wa Mazingira Kamati ilijionea juhudi za Mgodi katika kutunza taka za sumu kwenye Bwawa la taka za

sumu *Tailing Storage Facility* (TSF) ukifanyika vizuri. Aidha, utunzaji wa taka ngumu za mawe yasiyo na dhahabu nao ulikuwa wa kuridhisha. Kamati pia ilishuhudia utunzwaji wa Misitu unaofanyawa na mgodi wa GGM ambapo misitu kwenye eneo lake ni mizuri sana. Kamati ilitembelea pia uchimbaji wa dhahabu chini ya ardhi (*Underground*) na kujionea changamoto za wafanyakazi chini ya Mgodu kuhusu usalama wao. Kiongozi wa chama cha wafanyakazi migodini (TAMICO) aliiomba Kamati iishauri Serikali kuruhusu wafanyakazi hao kujitoa kwenye Mfuko wa Mafao (Fao la Kujitoa) endapo wataacha kazi, kwani siyo rahisi Mfanyakazi kufanya kazi katika mazingira hayo kwa miaka mingi.

Mheshimiwa Spika, Kamati pia ilitembelea Mradi wa kuwasaidia wachimbaji wadogo (wananchi wa maeneo ya Mgodu) wa kuwapa masalia ya mawe yajulikanayo kama Magwangala na kukuta mawe hayajachukuliwa. Hali hii inakaribisha uharibifu wa mazingira iwapo mawe hayo hayatachukuliwa. Kamati ilishauri Serikali pamoja na Mgodu kuwa endapo mawe haya hayatachukuliwa ni vema mradi huo ukasitishwa na kutafuta maeneo stahiki kuwapa wachimbaji wadogo waweze kuchimba kwa faida ili kuepuka uwezekano wa uchafuzi wa mazingira kwenye eneo hilo. Uchafuzi wa mazingira unaweza kutokea kwa sababu eneo lanalowekewa “magwangala” hayo halijafanyiwa tathimini ya mazingira (*Environment Impact Assessment -EIA*) na wala kuwekewa mpango wa utunzaji mazingira (*Environment Management Plan - EMP*) ya kulitunza eneo hilo.

Mheshimiwa Spika, Mgodu uliieleza Kamati baadhi ya changamoto inazokutana nazo ikiwa ni pamoja na uchimbaji mdogo wa dhahabu usio ruhusiwa katika maeneo yaliyo kwenye leseni ya migodi hii. Uchimbaji huu pia hutumia kemikali ya mercury kuchenjua dhahabu, kemikali ambayo huishia kuchanganyika kwenye maji na kusababisha madhara kwa

watumiaji wa maji hayo. Changamoto nyingine ni ukataji haramu wa Miti katika maeneo ya hifadhi ya misitu; uchomaji wa moto hovyoo katika maeneo yaliyoboreshwa na Mgodii.

B. Mradi wa Mazingira wa Ziwa Victoria

Mheshimiwa Spika, Kamati ilipata fursa ya kutembelea mradi wa utunzaji wa Mazingira wa Ziwa Victoria. Mradi huu ulianzishwa ili kupunguza tatatizo ya uchafuzi wa mazingira katika maeneo ya ndani yanayozunguka Ziwa Victoria. Mradi unatekelezwa na Jumuiya ya Afrika Mashariki chini ya Commission ya Umoja wa Afrika Mashariki. Kwa upande wa Tanzania unatekelezwa chini ya Wizara ya Maji kwa ufadhili ya Benki ya Dunia.

Mheshimiwa Spika, Mradi huu unatekeleza miradi midogomidogo chini yake, miradi hiyo ni pamoja na Mradi wa ukarabati wa Machinjio ya Nyama njini Mwanza; Mradi wa uzalishaji wa Mbawakavu (wadudu waharibifu wa magugumaji) kwa ajili ya uteketezaji wa magugumaji; Mradi wa ufugaji wa nyuki na ufugaji wa ng'ombe wa maziwa kwa kushirikiana na jamii inayozunguka ziwa, mradi wa uopoaji na uvunaji wa magugu maji; na mradi wa utunzaji wa kingo za mto Simiyu.

Mheshimiwa Spika, Mradi unazo changamoto kadhaa katika uendeshaji wake, changamoto hizo ni pamoja na mabadiliko ya Tabianchi; Kupungua kwa ubora wa maji unaosababishwa na mito inayoingiza maji ziwani kupunguza wingi wa maji badala yake kuingiza tope na mawe; Magugumaji, kupungua kwa kina cha maji; na haribifu wa mazingira unaofanywa jamii inalolizunguka ziwa.

Baada ya kupata taarifa ya Mradi na kutembelea mradi Kamati ilibaini mambo yafuatayo:

- i) Awamu ya pili ya mradi inaishia mwaka huu wa 2017 lakini utekelezaji wa mradi hauna tija kwa sababu miradi unayotekelezwa ni mingi na midogo midogo;
- ii) Mradi unatekelezwa chini ya Jumuiya ya Afrika Mashariki lakini baadhi ya nchi hazitekelezi mradi huu kikamilifu;
- iii) Mradi huu ni wakimkakati lakini manunuzi ya vifaa vinavyotumika kutekeleza mradi huu vinatozwa kodi ya VAT wakati wa kuviingiza nchini, kiasi cha kusababisha kupanda kwa gharama za utekelezaji wa mradi huu.

Mheshimiwa Spika, Kamati inaishauri Serikali kufuta kodi kwenye vifaa vinanyoingizwa nchini ili kutumika kwenye miradi ya kimkakati.

Mheshimiwa Spika, mradi huu wa kutunza Ziwa Viktoria unamalizika Disemba, 2017 lakini siyo endelevu kwa kuwa hautakuwa umeleta matokeo tarajiwa ya kulitunza Ziwa Viktoria. kamati inaishauri Serikali ibuni mradi mkubwa zaidi utakao shughulika pamoja na mambo mengine utunzaji wa vyanzo vya mito kagera, Mara na Simiyu ili kuhakikisha maji mengi yanayoingia ziwani ili kuongeza kina cha maji.

SEHEMU YA TATU

3.0 MAONI NA MAPENDEKEZO YA KAMATI

3.1 Utangulizi

Mheshimiwa Spika, kama nilivyoelezea awali kwenye taarifa hii, katika kipindi cha kuanzia Januari 2016 - Januari 2017 Kamati ilitekeleza Majukumu yake ya Kikanuni kwa kuzisimamia Wizara na Taasisi zilizo chini ya Wizara hizo, pia Kamati ilikutana na Wadau wa Sekta za Viwanda, Biashara Uwekezaji na Mazingira na kujadiliana mambo mbalimbali. Sasa naomba uniruhusu niwasilishe Maoni na Mapendekezo ya Kamati ya Viwanda, Biashara na Mazingira na niliombe Bunge lako Tukufu liazimie kuwa Maazimio ya Bunge

Mheshimiwa Spika, ninayo imani kwamba Maazimio haya ya Bunge kwa Kamati ya Viwanda, Biashara na Mazingira na Kamati zingine yatafuatiliwa utekelezaji wake ili kuhakikisha Taifa linasonga mbele kiuchumi, kijamii na kisiasa. Kamati inaona ni jambo la msingi Bunge kuwa na Kamati Maalumu ya kufuatilia maazimio haya.

3.2 WIZARA YA VIWANDA, BIASHARA NA UWEKEZAJI NA OFISI YA MAKAMU WA RAIS-MAZINGIRA

Mheshimiwa Spika, Kamati ilichambua Taarifa ya Wizara ya Viwanda Biashara ya Uwekezaji na ilibaini kwamba Wizara iliandaa Mkakati wa kufufua viwanda vilivyobinafsishwa usiojitosheleza; kwani haukuonesha hata bajeti kwa ajili utekelezaji. Mkakati huo pia haukuonyesha namna ya kuviendeleza Viwanda hivyo. Lakini pia kasi ya utekelezaji wa Mkakati huo ni ndogo sana kwani kwa mwaka mmoja na nusu sasa imefanikiwa kutwaa kiwanda kimoja tu. Mkakati huo pia unaonesha kuwa Serikali imejikita zaidi katika kujaribu kufufua viwanda kwa

kuandaa utaratibu wa kuvitwaa na kuviendesha ama kwa ubia au peke yake, badala ya kujenga mazingira bora ya uwekezaji ili kuhamasisha Sekta Binafsi kuwekeza na kuvifufua Viwanda hivyo na hata kujenga viwanda vipya katika kipindi cha mwaka mmoja na nusu. Utekelezaji wa Sera ya Viwanda nchini unaonekana kuwa ni wa kinadharia na hivyo kupelekea sekta binafsi kukosa hamasa ya kuwekeza katika uazishwaji wa Viwanda vipya.

Mheshimiwa Spika, Kwa Kuwa Tanzania inadhamiria kuwa nchi ya Viwanda ifikapo 2025 na **Kwa Kuwa** wawekezaji wakubwa wa ndani na nje ya nchi ni muhimu sana kushiriki katika ujenzi wa uchumi wa viwanda, na **Kwa kuwa** Wawekezaji wanahitaji mazingira ya uwekezaji yanayotabirika; **Kamati inaliomba Bunge lako Tukufu liazimie kwamba;** Serikali iandae na kutekeleza Mkakati unaoweka mazingira rafiki ya uwekezaji nchini (*ease of doing business*).

Mheshimiwa Spika, kwa kuwa elimu na ufundistadi ni muhimu katika ukuaji wa Viwanda, **Kamati inaliomba Bunge lako Tukufu liazimie kuwa** Serikali iandae utaratibu wa kuviendeleza Vyuho ambavyo vinatoa elimu ya ufundi ili kuhakikisha vinatoa elimu stahiki ili tuweze kupata wafanyakazi na wajasiriamali wenye taaluma ya Viwanda vikubwa na vidogo vidogo. Mfano kwa kushirikiana na VETA iandae mitaala ya kufundishia kwa kuzingatia na mahitaji yaliyopo.

Mheshimiwa Spika, Kwa Kuwa Wizara haipewi fedha za kutosha na kwa wakati za kutekeleza Miradi ya Maendeleo na hasa ile ya kimkakati ambayo ikitekelezwa itahamasisha ujenzi wa Viwanda nchini. Miradi hiyo ni pamoja na Mradi wa Mchuchuma–Liganga wa kuchimba makaa ya mawe na kuzalisha umeme; na kuchimba chuma kwa ajili ya kupata chuma na kuendeleza viwanda vya chuma nchini. **Na Kwa kuwa,** Kifungu Na. 2.11.4 cha Mpango wa Taifa wa Miaka 5 wa mwaka 2016/2017 – 2010/2021 kinahimiza utekelezaji wa haraka wa

Miradi wa Mchuchuma na Liganga ili kuharakisha ufufuaji wa viwanda nchini,
Kamati inaliomba Bunge lako Tukufu liazimie kuwa:-

- (i) Serikali iharakishe utekelezaji wa kutoa vuvutio kama yalivyokuwa makubalianao ya awali kwa Kampuni ya Ubia ya *Tanzania China International Mineral Resources Company Limited* (TCIMRL) ili iweze kuendelea na ujenzi wa Mgod. Utekelezaji huu ukamilike katika Kipindi cha Bajeti tuliyonayo ya Mwaka 2016/2017;
- (ii) Selikali ilipe mara moja fidia kwa wananchi wa Ludewa ili wasiendelee kulalamikia Serikali yao kwa kuwatelekeza;
- (iii) TANESCO ikamilishe Mkataba wa kuuziana Umeme (PPA) na kampuni ya TCIMRL ili mradi wa kuzalisha umeme wa MW 600 uweze kuanza; na
- (iv) Serikali ijenge barabara muhimu kwenda kwenye eneo la Mradi kama ilivyokuwa imeainishwa kwenye Bajeti ya mwaka 2016/2017. Ujenzi huu ukamilike kwenye kipindi hiki cha Bajeti inayoishia Juni 2017.

Mheshimiwa Spika, Katika kuchambua Taarifa za Ofisi ya Makamu wa Rais Mazingira Kamati ilibaini kuwa Ofisi hii haikupewa fedha ya kutosha kutekeleza Miradi ya maendeleo kwa mwaka wa fedha unaoendelea kwani kufikia tarehe 30 Januari, 2017 Ofisi ya Makamu wa Rais-Mazingira ilikuwa haijapokea kiasi chochote kwa ajili ya Miradi ya Maendeleo kutoka HAZINA. **Kwa Kuwa** hali hii inaathiri kwa kiwango kikubwa utekelezaji wa majukumu ya maendeleo ya Ofisi ya Makamu wa Rais-Mazingira. **Kamati inaliomba Bunge lako Tukufu** liazimie kuwa Serikali iipatie fedha ilizopangiwa Ofisi ya Makamu wa Rais-Mazingira katika Bajeti ya Mwaka 2016/2017 ili iweze kutekeleza miradi ya maendeleo.

Mheshimiwa Spika, Kwa Kuwa ni muhimu kulinda Viwanda vya ndani ili kukuza ajira ya watazania. **Bunge lako Tukufu liazimie kuwa:-**

- i) Viwanda vya ndani ambavyo vinazalisha na vinauwezo wa kukidhi mahitaji ya soko ni vema Serikali ikatengeneza mazingira ya kuvilinda Viwanda hivyo. Aidha, manunuzi ya umma (*Public procurement*) yatoe kipaumbele kwa viwanda vya ndani na Serikali ifanye marekebisho kwenye Sheria ya manunuzi.
- ii) Viwanda vya Ubia kati ya Serikali na Nchi nyingine au kampuni ya nje, ilikuepusha changamoto ya wabia kujiamulia mambo bila kuishirikisha Serikali, ni vema Serikali iongeze hisa katika kiwanda vya namna hiyo. Mfano kiwanda cha Urafiki iongeze hisa kutoka 49 za sasa mpaka zaidi ya 50 ili kuwa na maamuzi.

3.3 TAASISI ZILIZO CHINI YA WIZARA YA VIWANDA, BIASHARA NA UWEKEZAJI NA OFISI YA MAKAMU WA RAIS-MAZINGIRA

Mheshimiwa Spika, Taasisi nyingi zinazosimamiwa na Wizara ya Viwanda Biashara na Uwekezaji, na Ofisi ya Makamu wa Rais-Mazingira zikiwemo TBS, TEMDO, SIDO, WMA, FCC, TanTRADE, TWLB, TIC, NDC na NEMC zilikaguliwa na kusikilizwa na zina changamoto zinazofanana. Tasisisi hizo hazipewi fedha za kutosha ya kuweza kujiendesha; Taasisi za Udhibiti kama TBS na WMA na Taasisi za utafiti kama TEMDO, SIDO na TIRDO hazina maabara za kutosha na zenye ustadi na ubora unaotakiwa. Aidha Tasisisi hizi hazina watumishi wa kutosha kumudu kazi za kutoa huduma kwa wateja ambao ni wawekezaji, wenye viwanda na wananchi kwa ujumla. **Kwa Kuwa** Serikali inatambua umuhimu wa Taasisi hizi katika kufufua uchumi wa nchi, **Kamati inaliomba Bunge lako Tukufu liazimie kuwa:-**

- (i) Serikali ihakikishe inatoa fedha za kutosha kwa Taasisi hizi kuweza kufanya shughuli zake za udhibiti na uhamasishaji wa uwekezaji nchini;

- (ii) Taasisi zinazotoa huduma za utafiti na udhibiti zipatiwe fedha za kutosha badala ya kutegemea tozo za huduma na leseni; hali inayopelekea kuongeza gharama za uendeshaji wa biashara au kiwanda na kuongeza gharama kwa mlaji pia;
- (iii) Taasisi zisizoweza kujitegemea kutokana na shughuli zake kuwa za kutoa huduma siyo kufanya biashara zipewe OC kwenye mwaka wa fedha wa 2017/2018 ili ziweze kujiendesha;
- (iv) Taasisi na mamlaka za udhibiti kama TBS, TIRDO, TEMDO n.k ambazo zipo kwa ajili ya kutoa huduma zisitozwe kodi ya *VAT on Capital Good* zinapoagiza mitambo na vifaa vya maabara ili kupunguza gharama; na
- (v) Taasisi kama TBS na FCC ambazo zina jukumu kubwa katika kulinda afya ya mlaji, Serikali itoe vibali vya kuajiri watumishi mapema iwezekanavyo ili kuongeza ufanisi wa Taasisi hizi.

Mheshimiwa Spika, Taasisi zinazosimamia mazingira bora na rahisi ya kufanyia kazi (*ease of doing business*) kama TIC, EPZA, BRELA, Wizara na Idara za Serikali kama Uhamiaji, Ardhi, Nishati na Madini, Kilimo n.k hazina mawasiliano ya kutosha hivyo kuwepo kwa mlolongo mkubwa wa kutafuta na kupata vibali, leseni na maeneo (ardhi) ya kufanyiakazi na kujenga viwanda au migodi na hivyo mara nyingi kukatisha tamaa wawekezaji. **Kwa Kuwa** Tasisi hizi ni muhimu sana katika juhudi za kujenga viwanda na biashara kwa ujumla, **Kamati inaliomba Bunge lako Tukufu liazimie kuwa** TIC ikishirikiana na Mamlaka za udhibiti na Idara za Serikali zinazosimamia uwekezaji na biashara ziweke sehemu moja yenye maamuzi ya kuwapokelea wawekezaji wa ndani na nje (*One Stop Center*) ili kupunguza mlolongo wa wawekezaji kutafuta huduma kwenye Taasisi na idara nyingi za Serikali.

Mheshimia Spika, kwa kuwa Serikali imekuwa ikitenga maeneo ya uwekezaji chini ya EPZ na SEZ lakini haitengi fedha ya kutosha katika Bajeti ya Wizara kwa ajili ya kulipa fidia kwa maeneo hayo. Hivyo kufuatia kusuasua kwa ulipaji wa fidia katika maeneo hayo deni limeendelea kupanda kutoka **Bilioni 60** katika Mwaka wa Fedha 2014/2015 hadi kufikia **Bilioni 191** Mwaka wa Fedha 2015/2016 Kamati ilipotembelea mradi huu. Hivyo basi **Kamati inaliomba Bunge lako Tukufu liazimie kuwa** Serikali katika Bajeti ya Wizara ya Viwanda, Biashara na Uwekezaji kwa Mwaka wa Fedha 2017/2018 itenge fedha ya kutosha kwa ajili ya kulipa deni hili lote.

3.4 MIKUTANO NA WADAU WA WIZARA YA VIWANDA, BIASHARA NA UWEKEZAJI

Mheshimiwa Spika, Uchambuzi wa shughuli za Kamati za kukutana na kushauriana na Wadau wa Viwanda Biashara na Uwekezaji ulibaini pamoja na mambo mengine mambo yafuatayo:-

- (i) Serikali kwa ujumla imefunga milango ya mashauriano na Wadau. Wadau (wawekezaji wenye Viwanda, Migodi na Wafanyabiashara) wa ndani na nje wamekata tamaa kwa sababu Serikali katika shughuli zake za usimamizi inawasumbua sana na kuwaona kana kwamba ni wakwepa kodi na hivyo wezi wa rasilimali ya Taifa. Hali hii imesababisha wawekezaji wengi kuchagua nchi zingine kwenda kuwekeza na kusababisha kupungua kwa kasi ya uwekezaji nchini;
- (ii) Wawekezaji hasa wa Sekta ya uzindujaji (*Extractive Industry*) wanayo hofu kubwa juu ya Serikali kuwafutia vibali na leseni kwenye miradi ambayo wamekwisha kamilisha Upembuzi Yakinifu kwa kuwekeza fedha nyingi. Hali hii inaifanya nchi ipoteze taswira yake mbele ya wawekezaji (*attractiveness*);

(iii) Mabadiliko ya mara kwa mara ya vivutio na kodi (*Unpredictability*) kwa wawekezaji, wafanyabiashara, wenye viwanda na wenye migodi, unaifanya nchi isitabirike katika uwekezaji. Kwa mfano mabadiliko ya Ushuru wa Forodha yaliyowekwa katika Sheria ya Fedha ya mwaka 2016 kulazimisha watafutaji wa mafuta, gesi na madini kulipa kodi ya mapato ya asilimia 30% wakati hawajaanza kuzalisha na kupata faida; na kuwekwa kwa VAT kwenye *Capital Goods* mabadiliko haya yamekatisha tamaa wawekezaji waliopo nchini kuendelea kuwekeza (*reinvest*) na wale waliotaka kuja wameamua kutokuja kabisa; na

(iv) Uwepo wa wingi wa kodi na tozo zinachelewesha ufufuaji wa viwanda na uanzishwaji wa viwanda vipya.

Mheshimiwa Spika, Kwa Kuwa Tanzania imeazimia kuwa nchi ya Viwanda na **Kwa Kuwa** wawekezaji wakubwa wa ndani na nje ya nchi ni muhimili mmojawapo katika ujenzi wa uchumi wa viwanda, na **Kwa Kuwa** Wawekezaji wanahitaji mazingira mazuri ya uwekezaji, **Kamati inaliomba Bunge lako Tukufu** liazimie kuwa:

(i) Serikali ifungue milango ya mawasiliano kati yake na wadau wake mbalimbali kwa kuweka utaratibu wa kukutana na wadau hao mara kwa mara wa ndani na nje ya Nchi. Aidha, watoa huduma wawapokee wadau wenye viwanda, wafanyabiashara na wawekezaji mbalimbali kwa upole kama wadau wa maendeleo badala ya kuwaona kama maadui na wahalifu;

(ii) Katika utekelezaji wake wa kusimamia ujenzi wa uchumi na kuhudumia wananchi wake ili kujenga uchumi wao binafsi, Serikali izingatie Sheria zilizopo kwenye sekta mbalimbali; na

(iii) Serikali izipitie upya tozo na kodi zinazosababisha mazingira ya uwekezaji yasiyotabirika (*Unpredictable*). Tozo na kodi hizo ni: VAT kwenye mitambo ya uwekezaji yani (*VAT on Capital Goods*); VAT kwenye huduma za mizigo nayopita yani (*VAT on auxiliary services on transit goods*) na tozo zingine zilizoainishwa kwenye taarifa hii.

3.5 ZIARA ZA UKAGUZI WA MIRADI YA MAENDELEO

Mheshimiwa Spika, kutokana na ufinyu wa Bajeti, Kamati iliweza kutembelea, kukagua na kuchambua miradi ya maendeleo inayoismamia ipatayo minne tu ikiwa ni Mradi wa Kufufua Kiwanda cha General Tryre cha Arusha; Mradi wa Viuadudu wa Kibaha; Mradi wa Kuhifadhi Mazingira ufukwe wa Bahari ya Dar es Salaam; na Mradi wa EPZ wa Benjamin William Mkapu wa Ubungo. Kamati iligundua na kuainisha kuwa Mradi wa maendeleo wa kufufua Kiwanda cha Matiri cha *General Tyre* ulikuwa haujapatiwa fedha ya kuutekeleza, japokuwa Serikali ilieleza kuwa imeunda Timu ya Wataalamu kuchambua na kupata mwelekeo mpya wa kufufua kiwanda hiki lakini mradi haujatekelezwa kabisa.

Mheshimiwa Spika, Kwa kuwa ni azma ya Serikali kufufua viwanda vilivyobinafisisiwa na kufa, na **Kwa kuwa** Mradi wa Kiwanda cha General Tryre ni miongoni mwa Viwanda muhimu sana katika kukuza uchumi wa nchi, **Bunge lako Tukufu liazimie kuwa** Serikali itekeleze Mradi huu kwa haraka sana, taarifa ya tathmini ya wataalamu iwasilishwe kwenye Kamati katika kipindi cha wiki mbili kama ilivyo ahidi kuwasilisha kwenye Bunge hili na hatua zichukuwe ipasavyo.

3.6 ZIARA KUTEMBELEA VIWANDA BINAFSI.

Mheshimiwa Spika, Kamati ilitembelea Viwanda binafsi mbalimbali kuona mafanikio na changamoto zinazokabiliana navyo ili kuzalisha bidha na kulinda ajira ya watanzania. Viwanda hivi vinatumia malighafi zinazozalishwa hapa nchini na kuuza mazao yaliyoongezwa thamani hapa ndani au nje ya nchi.

Mheshimiwa Spika, Viwanda hivi vina changamoto na mapungufu yanayofanana zikiwemo: uhaba wa Umeme wa kutosha na wakuaminika; gharama kubwa ya malighafi ya kiwanda kiasi cha kulazimika kuagiza kutoka nje; na baadhi ya Viwanda kukosa soko la ndani na Viwanda na Migodi kuwa na ajira za wafanyakazi wenye ujira mdogo na mazingira hatarishi.

Mheshimiwa Spika, kwa kuwa suala la kukuza Viwanda vya ndani ili kuongeza kazi ya ukuaji wa uchumi ikiwa ni pamoja na kulinda ajira za wananchi ni la msingi sana, **Kamati inaliomba Bunge lako Tukufu liazimiae kuwa:-**

- i) Serikali iimarishe miundombinu ya umeme, maji na barabara ili kuvipa Viwanda viweze kuzalisha bidhaa kwa gharama nafuu;
- ii) Serikali ihakikishe inalinda bidhaa zinazozalishwa na Viwanda vya ndani ya nchi kwa kuweka Kodi kwenye Bidhaa zinazolingia kutoka nje ya nchi au kupiga marufuku uingizaji wa wa bidhaa zinazo zalishwa na kutosheleza soko hapa nchini;
- iii) Serikali iimarishe taaluma mbalimbali kwa kuanzisha a kuendeleza mafunzo ya taaluma na stadi kwa Viwanda hivyo ili kukidhi soko la rasilimali watu nchini; na

- iv) Serikali isimamie ajira na haki za wafanyakazi viwandani ili kulinda haki za wafanyakazi kwani mazingira yao ya kazi ni duni na hatarishi kwa maisha yao.

3.7 UTENDAJI NA UFANISI WA BANDARI YA DAR ES SALAAM

Mheshimiwa Spika, Kamati ilitembelea Bandari ya Dar es Salaam pia na kukukata na Wadau wa Bandari, TRA na TPA na kushuhudia shughuli za huduma Bandarini hapo. Kamati pamoja na kushuhudia kupungua kwa shughuli Bandarini iliezwa na TPA na TRA kwamba kupungua shehena Bandari ya Dar es Salaam kulitokana na mdodoro wa uchumi uliyoiathiri nchi ya China na Dunia; kuwepo kwa uchaguzi wa nchini Zambia na kupungua kwa uchimbaji wa madini ya shaba nchini DRC. Aidha, kwa upande wa wadau wao, waliieleza kamati kuwa hali hiyo imesababishwa pia na kupandishwa kwa ghafla kwa tozo za huduma na bidhaa bandarini; kuanzishwa kwa kodi ya Ongezeko la Thamani kwa huduma zinazotolewa katika mizigo au bidhaa inayopitia bandari hiyo kwenda nchi za jirani (*VAT on auxiliary services on transit goods*) za DRC, Zambia, Malawi, Burundi, Rwanda; Uganda; na kuanza kutumika kwa utaratibu wa Himaya moja ya Ushuru wa Forodha (*Single Custom Territory - SCT*), kati ya DRC na Tanzania wakati nchi zingine za Afrika Mashariki hazitumii mfumo huo na kusababisha huduma za utoaji wa mizigo Bandari ya Dar es salaam kupanda ukilinganisha na Bandari ya Mombasa; na TPA na TRA (Serikali) kufunga milango ya mashauriano na wadau wake.

Mheshimiwa Spika, **Kwa Kuwa** Bandari ni muhimu sana katika kukuza uchumi wa Taifa lolote, na **kwa kuwa** Serikali imeazimia kufufua uchumi wa Taifa la Tanzania ni muhimu kuikuza Bandari ili itoe huduma bora zaidi. Tunaishukuru sana Serikali ya Awamu ya Tano kwa juhudi zake za kufufua tena shughuli za Bandari ya Dar Es Salaam kwa kufanya mashauriano na Wadau

(wafanyabiashara) wa nchi za Kongo na Zambia wakiwemo Weheshimiwa Marais wa Nchi hizo. Hii imeifanya Bandari ya Dar Es Salaam ianze kufanya vizuri tena.

Kamati inaliomba Bunge lako Tukufu liazimie kuwa:-

- (i) Serikali iendeele kufungua milango ya mawasiliano na mashauriano kati yake na wadau wake mbalimbali (wafanyabiashara na watumiaji wa Bandari ya Dar es Salaam na wawekezaji wengine) wa ndani ya nchi, kwa kuwa ni wadau wa maendeleo; badala ya kuwaona kuwa wote ni wakwepa kodi na wezi;
- (ii) Serikali iangalie upya madhara ya kutozwa kodi ya Ongezeko la Thamani kwa huduma zinazotolewa katika mizigo au bidhaa inayopitia bandari hiyo kwenda nchi za jirani (*VAT on auxiliary services on transit goods*) za Jamuhuri ya Kidemokrasia ya Kongo, Zambia, Malawi, Burundi, Rwanda na Uganda. Hususan ni tafsiri iliyojengeka kwa wenye mizigo na bidhaa ambao ni za watu wa nje kuwa wanatozwa kodii ya Ongezeko la Thamani kwenye bidhaa au mizigo yao kinyume na sheria za kimataifa kwa vile wanaolipa kodi hiyo ni wao wageni na wala siyo watoa huduma. Kama kuna ukweli kwenye suala hilo basi tufanye marekebisho ya sheria mwaka wa Fedha 2017/18 baada ya kupata chanzo kingine cha mapato;
- (iii) Serikali izishawishi nchi zingine hususa ni Jamuhuri ya Kenya yenye Bandari shindani ya Mombasa ianze kutumia utaratibu wa Himaya Moja ya Ushuru wa Forodha (*Single Custom Territory - SCT*), ili kuondoa hisia zilizojengeka kuwa; kutumika kwa Mfumo wa SCT kwa Tanzania tu kunaongeza gharama kwa watumiaji wa wanaopitisha mizigo kwenye Bandari ya Dar es Salaam ukilinganisha na Mombasa ambako mfumo huo haujaanza kutumika;
- (iv) Ili kuongeza ufanisi wa Bandari ya Dar es Salaam na kupunguza kero za Mamlaka za Udhubiti ni vema Serikali ikaweka Mamlaka moja ambayo itafanya ukaguzi wote. Aidha, kodi za matumizi ya Bandari ziunganishwe na kuwe na

mamlaka moja ambayo itazikusanya kwani fedha zote zinaingia katika mfuko moja; na

- (v) Serikali ichambue upya faida na hasara ya tozo na kodi nyingine zilizoongezeka kwenye huduma na Bandari ya Dar es Salaam na kufanya marekebisho kama yatahitajika.

3.8 UHIFADHI NA UTUNZANJI WA MAZINGIRA

Mheshimiwa Spika, Kamati ilitembelea Viwanda, na shughuli za uhifadhi wa mazingira na kupokea taarifa za shughuli hizo lakini pia ilichambua hali halisi ya shughuli hizo na Kamati ilibaini kuwa jamii haina uelewa wa kutosha juu ya athari ya uharibifu wa mazingira jambo ninalowapelekea kuharibu mazingira bila kujali. Aidha, matumizi ya mkaa ni makubwa sana na ndiyo chanzo kikuu cha uharibifu wa mazingira nchini.

Mheshimiwa Spika, migodi na viwanda vingi nchini havitunzi mazingira iipasavyo; lakini pia Miradi mingi ya maendeleo chini ya Ofisi ya Makamu wa Rais Mazingira haitekelezwi kwa weledi na kwa wakati; na Mradi wa Ziwa Viktoria unamalizika Disemba, 2017 lakini siyo endelevu kwa kuwa hautakuwa umeleta matokeo tarajiwa ya kulitunza Ziwa Viktoria.

Mheshimiwa Spika, Kamati inatambua mipango ya Serikali ya kuwasaidia wachimbaji wadogo (wananchi wa maeneo ya Mgodini) kwa kuwapa masalia ya mawe yajulikanayo kama Magwangala. Lakini wachimbaji hawa hawayachukui mawe haya baada ya kugundua kuwa hayana dhahabu jambo linalopelekea kukaribisha uharibifu wa mazingira katika eneo yalipowekwa. Uchafuzi wa mazingira unaweza kutokea kwa sababu eneo lanalowekeka "magwangala" hayo halijafanyiwa tathimini ya mazingira *Environment Impact Assessment* (EIA) na wala halina *Environment Management Plan* (EMP) ya kulitunza eneo hilo. Kamati

ilishauri Serikali pamoja na Mgodini kutafuta maeneo stahiki na kuwapa wachimbaji wadogo waweze kuchimba kwa faida ili kuepuka uwezekano wa uchafuzi wa mazingira kwenye eneo hilo.

Mheshimiwa Spika, aidha, Serikali pia haijatangulua umuhimu wa kutekeleza miradi ya uhifadhi wa mazingira kwani hata bajeti inayotengwa kwa ajili ya miradi ya mazingira haitoshi na fedha hazipelekwi kwa wakati. Kwa Mfano Ofisi ya Makamu wa Rais-Mazingira mpaka kufikia tarehe 30 Januari, 2017 ilikuwa hajiapokea kiasi chochote cha fedha kwa ajili ya Miradi ya Maendeleo.

Mheshimiwa Spika, Kwa kuwa mazingira ni suala mtambuka na linahusisha uhai; na **Kwa Kuwa** mipango mingi inayopangwa kutekelezwa hivi sasa kama Ujenzi wa Viwanda na kukuza kilimo utekelezaji wake unategemea sana uhifadhi wa mazingira; **Kamati inaliomba Bunge lako Tukufu** liazimie kwamba:

- (i) Serikali iongeze juhudi za uhifadhi na utunzaji wa mazingira ikiwa ni pamoja na kuelekeza kodi na tozo za mazingira kwenye Mfuko wa Mazingira Nchini ulioanzishwa kwenye Bajeti ya mwaka 2016/2017 ili kupata fedha za kutosha kwa ajili ya uhifadhi wa mazingira nchini;
- (ii) kutekeleza Mkakati wa Utunzaji wa Mazingira Nchini kwa kuanzisha miradi ya utunzaji Visiki Hai na upandaji miti nchini na Mradi wa Utunzaji wa Ziwa Victoria utakapomalizika Desemba 2017 uhuishwe upya ili ushughulikie pamoja na mambo mengine utunzaji wa vyanzo vya mito Kagera, Mara na Simiyu ili kuhakikisha maji mengi yanayoingia ziwani na kuongeza kina cha maji;
- (iii) Serikali ibuni na itekeleze kwa umahili na weledi Miradi ya kupambana na Mabadiliko ya Tabianchi ikiwa ni pamoja na Mradi namba 5301 wa *Climate Change Adaptation Programme* wa Ujenzi wa ukuta katika Ukanda wa Pwani

- ya Dar Es Salaam, Tanga na Zanzibar kwa ajili ya kukabiliana na ongezeko la usawa wa bahari linalosababishwa na Mabadiliko ya Tabianchi;
- (iv) Serikali ikutane na wadau wa plastiki na kufanya mazungumzo ili kupata muafaka wa namna ya kusitisha utengenezaji wa bidhaa za plastiki bila kuathiri ajira na uwekezaji uliofanyika. Namna bora inaweza kuwa ni kutoa muda wa kutosha kwa wadau kubadilisha teknolojia au kubadili biashara;
- (v) Ofisi ya Makamu wa Raisi-Mazingira katika kutekeleza miradi yake ya upandaji miti izingatie maeneo ambayo yameathirika na ukame kwa kiwango kikubwa na Serikali iweke vivutio kwa viwanda vinavyo tumia taka za plastiki katika kutengeneza bidhaa mbalimbali. Mfano kiwanda cha Falcon Packaging LTD kilichopo mjini Mwanza; na
- (vi) Serikali isimamie kikamilifu uvunaji wa rasilimali ya misitu kama chanzo cha Mapato ya nchi na wananchi kwa uendeleu na pia kutafuta vyanzo vya Nishati mbadala yenye gharama nafuu kama Jotoardhi (*Geothermal*), Nurujua (*Solar*) n.k ili kupunguza matumizi ya mkaa.

SEHEMU YA NNE

4.0 HITIMISHO

Mheshimiwa Spika, napenda kukushukuru wewe kwa uongozi wako na kuisaidia Kamati kutekeleza Majukumu yake. Na pia nakushukuru kwa kunipa fursa hii ya kuwasilisha Taarifa ya Kamati kuhusu utekelezaji wa majukumu yake kuanzia Januari, 2016 hadi Januari, 2017.

Mheshimiwa Spika, nachukua fursa hii kuwashukuru kwa ushirikiano wao Mawaziri wote wa Wizara ya Viwanda, Biashara na Uwekezaji Mhe. Charles Mwijage na Waziri wa Nchi Ofisi ya Makamu wa Rai-Mazingira Mhe. January Makamba na Naibu wake Mhe. Luhaga Mpina. Nawashukuru pia Makatibu Wakuu na Watendaji wote wa Wizara hizo kwa ushirikiano walioipa Kamati kwa kipindi cha mwaka mzima, kwa kufika mbele ya Kamati na kutoa ufafanuzi mara zote ulipohitajika.

Mheshimiwa Spika, kwa namna ya pekee napenda kumshukuru Katibu wa Bunge, Dkt. Thomas Kasilillah, kwa ushirikiano ambao amekuwa akitoa kwa Kamati. Pamoja na yeye, namshukuru Mkurugenzi wa Idara ya Kamati za Bunge, Ndg. Athumani Hussein, Mkurugenzi Msaidizi Sehemu ya Fedha Ndg. Michael Chikokoto, Makatibu wa Kamati, Ndg. Wilfred Magova na Ndg. Zainab Mkamba pamoja na Msaidizi wa Kamati Ndg. Pauline Mavunde, kwa kuratibu vyema Shughuli za Kamati na kuhakikisha Taarifa hii inakamilika.

Mheshimiwa Spika, sasa naliomba Bunge lako Tukufu liipokee na kuijadili taarifa hii na hatimaye kukubali maoni na ushauri wa Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Viwanda, Biashara na Mazingira.

Mheshimiwa Spika, naomba kutoa hoja.

Dkt. Dalaly Peter Kafumu, (Mb)

MWENYEKITI

KAMATI YA BUNGE YA VIWANDA, BIASHARA NA MAZINGIRA

8 FEBRUARI, 2017